

Univerzita Palackého v Olomouci
Katedra sociologie a andragogiky Filozofické fakulty

Ideologické orientace českých parlamentních politických stran

Diplomová práce

Autor: **Michaela Smutná**

Vedoucí práce: **PhDr. František Znebežánek, Ph.D.**

Olomouc 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem při tom jen uvedené prameny a literaturu.

V Českých Budějovicích 25. března 2008 .....

Obsah:

Obsah:	2
PŘEDMLUVA	4
1. CÍL VÝZKUMU	5
2. VYMEZENÍ POJMŮ	6
2.1 Politická strana.....	6
2.2 Politický program.....	6
2.3 Ideologie.....	7
2.3.1 Definice pojmu ideologie.....	7
2.3.2 Složky ideologie.....	8
2.3.3 Prolínání ideologií.....	8
3. IDEOLOGIE V POLITICKÉM PROGRAMU	10
3.1 Deklarovaná a skutečná ideologie.....	10
3.2 Zařazení na škále L-P.....	10
3.2.1 Levice – pravice	10
3.2.2 Zařazení českých politických stran na L-P škále.....	11
3.3 Deklarovaná ideologie jednotlivých politických stran.....	12
4. METODA / TECHNICA	13
4.1 Metoda: ideální typy	13
4.2 Technika: otevřené kódování	13
4.3 Kódování: postupná abstrakce	13
4.4 Zdroj dat.....	14
4.5 Ideální typy jednotlivých ideologií	14
4.5.1 Ideální typy levice a pravice	14
4.5.2 Ideální typy ideologií	15
4.5.2.1 Liberalismus.....	15
4.5.2.2 Konzervativizmus	18
4.5.2.3 Nová pravice	21
4.5.2.4 Socialismus	22
4.5.2.5 Environmentalismus.....	23
4.5.2.6 Průřezové ideologie.....	25
5. PRAKTICKÁ ČÁST	27
5.1 Předvýzkum	27
5.1.1 Formální stránka	27
5.1.1.1 ČSSD – jistoty a prosperita.....	27
5.1.1.2 KDU-ČSL – volte rozum / klidná síla	27
5.1.1.3 KSČM – s lidmi pro lidi.....	28
5.1.1.4 ODS – společně pro lepší život.....	28
5.1.1.5 SZ – kvalita života	29
5.1.2 Obsahová stránka	30
5.1.3 Návrh analýzy	32
5.1.3.1 Předvýzkum: fáze záznamu	32
5.1.3.1.1 První část tabulky.....	32
5.1.3.1.2 Druhá část tabulky	33
5.1.3.1.3 Třetí část tabulky.....	34
5.1.4 Závěr předvýzkumu	35

5.2 Odchylky od ideálních typů deklarovaných ideologií	38
5.2.1 ODS: Společně pro lepší život	38
5.2.1.1 Uvolnění tržních principů	38
5.2.1.2 Dynamická budoucnost	39
5.2.1.3 Lidé svobodní a odpovědní	40
5.2.1.4 Solidarita jako nutné zlo	40
5.2.1.5 Stát jako servis, občané jako klienti	41
5.2.1.6 Spravedlivý stát	42
5.2.1.7 Konzervativní ideje	43
5.2.2 KDU-ČSL: Volte rozum / klidná síla	44
5.2.2.1 Rodinná politika	44
5.2.2.2 Solidarita je spravedlivá	45
5.2.2.3 Morálka jako paranoia	46
5.2.2.4 Národní tradice	47
5.2.2.5 Ekologie jako ochrana dědictví přírodního charakteru	47
5.2.2.6 Pragmatismus	48
5.2.2.7 Neokonzervativismus v rouše pragmatismu	48
5.2.3 SZ: Kvalita života	50
5.2.3.1 Regulace ve jménu přírody	50
5.2.3.1.1 Ekologičtí občané	51
5.2.3.1.2 Ekologické finance	51
5.2.3.2 Všichni na jedné planetě	52
5.2.4 ČSSD: Jistoty a prosperita	53
5.2.4.1 Prosperita	53
5.2.4.2 Omezování trhu	54
5.2.4.3 Spolupráce místo konkurence	55
5.2.4.4 Lidská práva	56
5.2.4.4.1 Solidarita	56
5.2.4.4.2 Svobodná vůle a individualismus	56
5.2.4.5 Konzervativistické vlivy	57
5.2.5 KSČM: S lidmi pro lidi	59
5.2.5.1 Člověk závislý	59
5.2.5.2 Člověk formován výchovou	60
5.2.5.3 Spolupráce místo konkurence	60
5.2.5.4 Vyrovnat nespravedlnost	61
6. ZÁVĚR.....	62
6.1 Výsledky výzkumu	62
6.2 Zamyšlení nad závěry	64
6.3 Osobní zamyšlení nad politickými programy	66
Anotace:	67
Literatura:	68
Zkratky:	70

PŘEDMLUVA

Před každými volbami politické strany vydávají politické programy. Manifestují v nich své ideologie - cíle a hodnoty. V ideálním případě voliči pak programy čtou a na jejich základě se rozhodují, která strana získá jejich sympatie. Předpokladem pro ně samozřejmě je, že politická strana se bude chovat opravdu tak, jak se zavazuje ve svém programu. V méně ideálním případě se voliči orientují v politickém spektru pomocí dalších berliček: názvu strany, zkušeností, sympatií ke straně i osobnostem, rozložením stran na levo-pravé ose apod. „*Jako prvky odlišení (pozn.: politických stran od sebe) slouží v první řadě stranické ideologie, v druhé řadě skutečná politická témata, s nimiž strany mezi sebou soutěží.(...) Místo, kam sebe na levoprávní dimenzi zařazují jednotlivé strany, odpovídá umístění, kam je zařazují voliči, a také umístění, kam se sami zařazují jejich voliči*“ [Matějů – Vlachová 2000], s. 247.

Mohou se ale voliči opravdu spolehnout na deklarované zařazení stran? Opravdu strana umístěná na levé straně spektra hlásá levicovou ideologii? A odpovídají programy současných parlamentních stran i jejich deklarované ideologii, kterou se zaštiťují? Jsou strany orientovány podle jasné a jednoznačné ideologie nebo je ideologie v politickém programu konkrétních stran natolik rozdrobena, že již neexistuje? Na všechny tyto otázky se pokusí odpovědět právě tato práce.

Rozhodnutí zpracovat toto téma přišlo v době, kdy se stále více mluví o tom, zda je česká pravice a levice od sebe opravdu tak vzdálená, a o tom, zda jsou politické programy relevantním vodítkem pro voliče, když strany po volbách své sliby plní jen někdy. O to zajímavější je tedy možnost zjistit, zda volební programy obsahují něco, co by voliče mohlo pomoci identifikovat se s nimi.

Ponořit se na dlouhou dobu do slibů stran, které někdy kolidovaly s mým vlastním přesvědčením, nebylo vždy jednoduché. Proto bych chtěla poděkovat všem, kdo mě v úsilí podpořili – v první řadě svému vedoucímu práce, PhDr. Františku Znebejánkovi, Ph.D. za jeho nasměrování, trpělivost a ochotu, s kterou se mnou komunikoval i přes celou republiku. Dále děkuji Ondřeji Votavovi za všestrannou pomoc a psychickou podporu, zvláště ve dnech dokončování práce. Díky patří rodičům, díky kterým jsem se dostala až do tohoto bodu, a také všem, kdo mi pomohli svou radou a povzbuzením – Janě Šídlové, Janě Hájkové, Vladislavě Závrské a mnoha dalším.

1. CÍL VÝZKUMU

Nejprve je nutno říci, co cílem výzkumu není. Rozhodně jím není snaha zjišťovat postoje voličů k programům. Ani není cílem programy politických stran hodnotit. A už vůbec není snahou ukazovat, jestli politické strany svým programům ve volebním období dostojí nebo nikoliv.

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, do jaké míry jsou v politických programech současných parlamentních stran přítomny jasně ohraničené ideologie a v jakém jsou vztahu k deklarovaným ideologiím v názvu strany, k zařazení na levo-pravé škále a také ve vztahu k programům a ideologiím jiných politických stran.

2. VYMEZENÍ POJMŮ

2.1 Politická strana

Definic politických stran je mnoho. Základem je definice Edmunda Burkeho, pro něhož politickou stranou je „*seskupení lidí, kteří se seskupují, aby společnými silami prosazovali národní zájem, a to na základě nějakého konkrétního principu, na němž se všichni shodují.*“ [Fiala – Strmiska 1998: 18 – 19]

Kritikem pojetí strany jako bojovníka o „obecné dobro“ (např. národní zájem) je Joseph A. Schumpeter. Nejenže pro různé strany existují různá obecná dobra, podle něj strany navíc jsou ochotny nabízené principy zradit. Obecné blaho tedy nemůže být objektivní veličinou a nelze na ní stavět definici. Stranu tedy nedefinuje principy, ale jako skupiny lidí, kteří sjednocením usilují o zisk politické moci [ibid.].

Definici, zahrnující oba pohledy i pohledy stojící mezi těmito dvěma, uvádí ve své knize Blanka Říchová: politické strany jsou: „*a) dobrovolné, trvalé, otevřené organizace, jejichž členové mají společné představy a zájmy; b) usilují o politickou moc; c) této moci se snaží dosáhnout prostřednictvím voleb*“ [Říchová 2002: 89].

Tento výzkum vychází právě z koncepce Edmunda Burkeho. Lidé se seskupují v politických stranách kolem konkrétního principu – ideologie. Nemusí to ale nutně být obecné blaho v objektivním smyslu. Předpokládáme, že každá strana má své „dobro“ – svou ideologii. Nakolik je odlišné od „dobra“ ostatních politických stran, nebo zda opravdu existuje jedno jediné „dobro,“ ukáže výzkum.

2.2 Politický program

Ideologii strany se voliči strany musí nějakým způsobem dozvědět. Ve většině případů strany svou ideologii „reklamují“ již ve svém názvu. Více o ideologii strany se pak dozvídáme z politického programu.

Jak tedy bylo již řečeno, ideologie je deklarována jako „obecné dobro,“ kterého se politická strana snaží dosáhnout. Ideologické zájmy stran jsou sublimovány a artikulovány právě v jejich politických programech [Bauer 1991: 10].

2.3 Ideologie

2.3.1 Definice pojmu ideologie

Při definici pojmu ideologie vycházíme z koncepce Karla Mannheima. Jeho předchůdci brali pojem ideologie v kritickém smyslu. Karel Marx považoval ideologii za falešné vědomí. Zastírá společenské poměry mezi vykořisťovateli a vykořisťovanými a vede k falešnému chápání reality (poměry jsou mylně přijímány jako správné a žádoucí) [Marx 1952: 252-5]. Pojem ideologie ale pochází od francouzských osvícenců. Pro ně byla ideologie vědou o idejích v jejich kontextu [Velký sociologický slovník: 415]. Pro **Maxe Webera** je ideologie nejen komplexem idejí, ideálů, ale i formou panství, kterou si politika nárokuje monopol legitimního fyzického násilí [Šaradín 2001: 39].

Karl Mannheim se ve své koncepci staví radikálně proti tomuto pojetí. **Ideologii** je třeba uchopit vědecky, tedy **bez hodnocení**, zda je ideologie správná či nikoliv, a zároveň s přihlédnutím k danému společensko-politickému kontextu [ibid.]. Nezajímá nás tedy, která strana má pravdu, ale to, jaký je názor, který za tuto pravdu považují.

Zároveň rozlišuje mezi partikulárním a totálním pojetím ideologie [Šaradín 2001: 40] [Velký sociologický slovník: 415]. **Partikulární pojem ideologie** se vztahuje pouze k dílčím nepravdivým tvrzením, jimiž se jejich autor snaží zakrýt skutečnost. Nenapadáme tak celý pojmový aparát odpůrce, pouze dané tvrzení. **Totální pojem** naopak zahrnuje veškerý světový názor, který pomáhá poznat a vysvětlovat svět.

Pro náš výzkum budeme ideologii definovat jako **Andrew Heywood** v mannheimovském duchu jako ucelený soubor idejí, který tvoří základ politického jednání a u kterých nelze nikdy dokázat jejich „pravdivost“ či „nepravdivost“. Ideologie nám tak poskytují stanovisko pro poznání a vysvětlení světa a určují cíle, které inspirují politické kroky [In: Heywood 1994: 9-11].

2.3.2 Složky ideologie

Podle Bauera mají ideologické systémy tři složky. Světonázorová část vypovídá o pojetí obecné povahy světa. Hodnotová část zahrnuje základní hodnoty a ideály. Poslední složkou jsou odpovídající normy a cíle [Bauer 1991: 101-102]. I Heywood uvádí, že ideologie obsahují popisné i normativní prvky, tzn. vysvětlení, jak společnost funguje a jak by fungovat měla [Heywood 1994: 14].

Bauer dále uvádí, že můžeme na politickém poli rozlišit mezi matečnými a partikulárními (zvláštními) ideologickými systémy. Není to totéž jako partikulární a totální pojetí Mannheima. Bauerovo rozdělení poukazuje na to, že ideologie může být společná pro strany napříč politickým spektrem a tvořit stejný základ, či odlišná pro každou politickou stranu, kdy jednotlivé strany usilují o prosazení svých zvláštních cílů cestou účasti na moci [Bauer 1991: 106].

2.3.3 Prolínání ideologií¹

Ideologie nejsou stabilní, jejich principy a hodnoty se mění. „*Každá ideologie má zřejmě svůj charakteristický soubor idejí a názorů, ale tyto ideje se neustále revidují a znovu definují. Ve skutečnosti jsou všechny politické koncepce „elastické“ a nemají samozřejmý či neměnný význam*“ [Heywood 1994: 16]. Tento fakt je nejen třeba zohlednit v použité metodě (viz kap. 5), ale také lze díky němu předpokládat, že se ideologie konkrétní politické strany může vyvíjet zcela opačným směrem, než je její proklamovaná ideologie.

Navíc díky tomu lze přijmout fakt, že ideologie politických stran se navzájem mohou natolik ovlivňovat, že konvergují k sobě navzájem². Podle Matějů je politická ideologie stabilní součástí strany, které se ale vzájemně přibližují a vzdalují, podobají se, odlišují politickými tématy [Matějů 2000: 247]. Přijetím obou východisek můžeme

---

¹ Podobně [Bauer 1991: 117]

² Někteří autoři (Daniel Bell) dokonce mluví o konci ideologií v důsledku konvergence – rozdíly mezi ideologiemi byly zmenšeny tak, že existuje pouze jedna ideologie. Více [Bauer 1991: 173], [Heywood 1994: 23].

předpokládat, že se strany mohou přibližovat jak celými ideologiemi, tak pouze tématy, které řeší. Toto řešení bude závislé na ideologii a může se v rámci jednotlivých programů značně lišit.

3. IDEOLOGIE V POLITICKÉM PROGRAMU

3.1 Deklarovaná a skutečná ideologie

Vycházíme z toho, že strana svou ideologii nějakým způsobem prezentuje, aby se volič snáze orientoval mezi politickými stranami. *„Lze předpokládat, že ve vyspělých demokraciích mají různé ideologické typy voličů sklon preferovat a volit různé politické strany podle toho, s jakou ideologií si je spojují. (...) Zdá se být mimo veškerou pochybnost, že ideologické nálepky jednotlivých politických stran v České republice poměrně dobře korespondují s politickými orientacemi jádra jejich potenciálních voličů. (...) Ideologická nálepka, která vypovídá o čisté pozici politické strany (pozn. na ose L-P), stranu lépe definuje v přeplněném politickém spektru“* [Matějů 2000: 246-247]. Lidé tak nemusejí a ani v mnohých případech nedokáží definovat politické hodnoty spojené s daným umístěním na L-P škále (a tedy i hodnoty daných ideologií), ale přiklánějí se k hodnotám, které tato umístění a ideologie teoreticky mají [ibid.: 261].

Tuto „prezentovanou ideologii“ zde nazýváme deklarovanou ideologií. Pro nás ji reprezentuje ideologie odvoditelná z názvu strany nebo deklarovaná ve stanovách strany a její „objektivní“ zařazení na levo-pravé škále.

Skutečnou ideologií myslíme ideologii, která vyvstane z analýzy politického programu. Je ale také zcela možné, že žádná koherentní ideologie v programech našich společenských stran neexistuje a ideologická nálepka je jen prázdnou a mylnou představou o neexistujícím stavu.

3.2 Zařazení na škále L-P

3.2.1 Levice – pravice

Zařazení politických stran na levo-pravou osu nelze opominout³. Matějů uvádí, že *„český politický systém je strukturován na jedné dominantní ose, sociálně-*

---

³ Význam levo-pravé dimenze byl potvrzen v letech 1996 a 1998 – ČSSD a ODS reprezentují odlišné zájmy sociálních tříd [Matějů 2000: 254].

ekonomické dimenzi levice-pravice,“ přičemž hlavními tématy politického konfliktu je ekonomika, role státu v ekonomice, sociální nerovnosti a sociální spravedlnost [ibid.: 242].

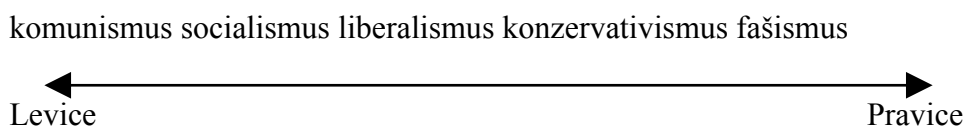
Ruku v ruce s deklarovanou ideologií jde tedy umístění na L-P škále a naopak – umístění na L-P ose značí určitou ideologii.

3.2.2 Zařazení českých politických stran na L-P škále

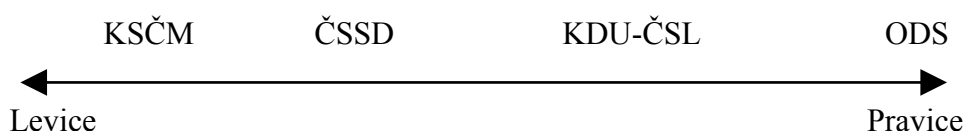
V roce 1998 byly politické strany na škále seřazeny takto [ibid.: 242-243]:

Podle Heywooda jsou jednotlivé ideologie seřazeny na levo-pravé škále takto [Heywood 1994: 16]:

Podobně můžeme tedy na L-P škálu umístit politické strany současné:

Z tohoto přehledu ale uniká Strana zelených. Její umístění na L-P škále je problematické. Český politický systém je totiž strukturován na jedné dominantní ose – sociálně-ekonomické dimenzi levice-pravice, kde hlavním konfliktem je pojetí ekonomiky, role státu v ní, sociální nerovnosti a spravedlnost [Matějů 2000: 242-3]. Předpokládáme, že ačkoliv tato témata budou v programu Strany zelených obsažena, dominovat budou témata ekologická, která nejsou primárně zařaditelná na L-P škálu. (viz kap 3.3)

3.3 Deklarovaná ideologie jednotlivých politických stran

Pro náš výzkum tedy přijmeme předpoklad, strany čerpají z těchto deklarovaných ideologií (definováno v kap. 3.1, podloženo stanovami jednotlivých stran, viz Příloha 1):

Levice		
	↑	
		KSČM komunismus + demokracie
		ČSSD socialismus + demokracie
		KDU-ČSL křesťanství + konzervatismus + demokracie
		ODS liberalismus + konzervatismus + demokracie
	↓	
Pravice		
Mimo		
		SZ ekologická demokracie

Ukazuje se tedy, že demokracii jako ideologii deklarují všechny parlamentní strany. Stejně tak lze předpokládat, že všechny budou více či méně nacionalistické: „Dokonce i skutečnost, že svět je rozdělen na národní státy, je odrazem vlivu politických idejí, v tomto případě nacionalismu a konkrétněji přesvědčení, že každý národ má právo na sebeurčení.“ [Heywood 1994: 13].

Zda se politické programy stran skutečně identifikují s hodnotami, cíly a normami deklarovaných ideologií, ukáže výzkum.

4. METODA / TECHNIKA

4.1 Metoda: ideální typy

Jak již bylo řečeno výše, ideologie nemá určité definitivní jádro principů a hodnot, které jsou fixní (kap. 2.3.3). Ideologie se mění a nemůže tedy existovat exaktní popis dané ideologie. Pokud ale použijeme metodu ideálních typů Maxe Webera, můžeme zachytit ideologie v politických programech v jejich aktuální podobě a zároveň zjistit, nakolik se od svého „ideálu“ liší.

Díky ideálním typům [Hendl 2005: 212-213] snadno můžeme určit konfiguraci hodnot různých dimenzí, aniž by bylo třeba, aby tyto konfigurace existovaly také ve skutečnosti. K této představě budeme vztahovat úvahy týkající se zkoumaných skutečností. Data pak tedy budeme interpretovat jako odchylky od ideálních typů.

4.2 Technika: otevřené kódování

Data budeme prověřovat tak, že použijeme techniku otevřeného kódování. Budeme hledat témata a přiřazovat jim označení. Při této technice lze určit předem určité kategorie i nechat kategorie vyvstávat přímo z dat. Analýza dat je induktivní – začíná u kategorií nízké abstrakce. Kategorie se postupně slučují do abstraktnějších kategorií. Jako kategorie kódu na nejvyšším stupni abstrakce bude považován ideální typ s vědomím, že je možné, že do abstrahování bude třeba zahrnout i kategorie s ideálním typem nesouhlasící [ibid: 247-8].

4.3 Kódování: postupná abstrakce

Na základě hypotéz a východiska lze předem určit možné kategorie na nejnižší a nejvyšší úrovni. Nejnižší budou stát jednotlivé složky ideologií – tzn. konkrétní hodnoty a ideály, cíle a normy a vysvětlení, jak svět je (obecná povaha světa).

Při postupné abstrakci pak můžeme vzniklé kategorie nejen vztáhnout ke svému ideálnímu typu, ale také k sobě navzájem a tak porovnat ideologie politických stran i mezi sebou. Učinit tak můžeme na různých stupních abstrakce – např. zjistit pojetí určitého problému nebo porovnat ideologii jako celek s jinou.

4.4 Zdroj dat

Zkoumaným vzorkem budou politické programy jednotlivých politických stran. Vzhledem k tomu, že dlouhodobé a střednědobé programy nejsou dostupné u všech zkoumaných politických stran, zvolili jsme za zdroj dat volební programy vytvořené pro Parlamentní volby 2006. Všechny strany vytvářely tento program pro stejnou příležitost a měli tedy stejné šance prezentovat své hodnoty, cíle i normy svým voličům.

4.5 Ideální typy jednotlivých ideologií

4.5.1 Ideální typy levice a pravice

Ideální typy levice a pravice jsou uvedeny pro zjednodušení v následující tabulce⁴.

oblast	levice	pravice
dobro X zlo	člověk je dobrý, zlo je důsledkem vnějších společenských sil	člověk je zlý, společnost jej zlepšuje
lidská přirozenost	Člověk nemá pevnou lidskou přirozenost, je formován ekonomickými silami (Marx) nebo stavem poznání (Comte)	Lidská přirozenost je neměnná, stálá a zlá (důsledek dědičného hříchu – křesťanství)
změnitelnost člověka	člověk je změnitelný k lepšímu: osvobozením přirozenosti od společnosti (majetkových vztahů (Rousseau), konvencí a morálky (Freud)) nebo změnou vnějších vztahů ve společnosti (ekonomických sil (Marx), dokonalostí vědeckého poznání (Comte)	Člověk je inherentně nedokonalý a nezdokonalitelný, ale svobodný a odpovědný za své jednání, protože si jej sám vybírá (svobodně volí mezi dobrem a zlem)
cíl	zlepšit člověka - osvobodit lidskou přirozenost	spoutat zlou lidskou podstatu a garantovat svobodu jedince
prostředek	stát pro změnu vztahů a norem společnosti	stát pro vynucování dodržování řádu
stát	energicky jednající, rozsáhlý	omezený stát s limitovanými a vyčtenými pravomocemi (absolutní moc nelze svěřit jedinému vládcí – moc vlády omezit zákony a zaručit nezneužívání moci)
řád, normy, konvence	omezují dobrou lidskou přirozenost – lépe je nahradit tolerancí (přímá podpora alternativních stylů)	řád zaručuje jistotu a bezpečí (předvídaní jednání druhých), podřízenost řádu je projev civilizovanosti člověka
společenské problémy	jsou všechny řešitelné, protože vznikají ve společnosti – státními programy, vzdělaností, racionálním poznáním (mnohdy stačí lidem poskytnout racionální poučení, jak se chovat a oni se budou chovat racionálně)	mnohé společenské problémy jsou neřešitelné

⁴ [Joch 1996], [Heywood 1994: 13-14, 17], [Bobbio 2003: 72, 74-75, 78-79, 90-93, 99-101]

svobodná vůle	člověk je výtvořem společnosti bez svobodné vůle	člověk má svobodnou vůli a je za své jednání zodpovědný
kriminalita	zločinec je obětí společnosti, je odpovědná za jeho chování – trest: terapie a pedagogický vliv	zločinec je odpovědný – trest: potrestání a kompenzace oběti
rovnost	materiální (nerovnost před zákonem – nutno zasahovat ve prospěch rovnosti)	před zákonem (materiální rovnost nemožná – různé náhody, štěstí, schopnosti, vlastnosti...)
dosažení rovnosti	rovnost je žádoucí zásahy státu, přerozdělování lidé si jsou rovni	rovnost je nemožná stejná pravidla pro všechny lidé si nejsou rovni
ekonomika	stát může zasahovat do ekonomiky	stát by neměl zasahovat do ekonomiky laissez-faire
ekonomický růst	Keynes: státní řízení ekonomiky	Smith: neregulovat ekonomiku – volný trh (stát nikdy nemá dostatek informací pro zásahy na trhu o aktuálním stavu – nelze regulovat racionálně, účastníci trhu ano)
veřejné služby	stát zajistí lépe	trh (soukromé subjekty) zajistí lépe
daně výdaje /	vyšší daně – vyšší státní výdaje (více služeb)	nižší daně – nižší státní výdaje (méně služeb)
spravedlnost	vlastnost stavu spravedlivý = rovný	vlastnost činu a konání spravedlivý = stav, který je důsledkem spravedlivého konání
svoboda	nutno zasahovat do svobody kvůli rovnosti	svoboda důležitější než rovnost
shrnutí	rovnost + nesvoboda	nerovnost + svoboda
statika dynamika /	reforma-revoluce - dynamika	obhajoba statu quo - statika
ideologie	socialismus	konzervatismus a liberalismus

4.5.2 Ideální typy ideologií

4.5.2.1 Liberalismus⁵

Nejvyšší politickou hodnotou je **osobní svoboda**. Je to přirozené právo každého a je přípustné pouze minimální omezení osobní svobody, pokud se to týká i jiných lidí⁶. Svoboda by měla být co nejširší – tzn. veškerá taková, která nebrání svobodě jiných. Každý má zaručenou svobodu slova a projevu, vyznání. Klasický liberalismus svobodu vymezuje negativně (jedinec může jednat, jak se rozhodne), moderní liberalismus

⁵ [Heywood 2004: 22-52]

⁶ Stát by neměl bránit jedinci, aby způsobil škodu sám sobě (pásky v autě, helmy, užívání drog), protože je svobodný a za své jednání plně odpovědný.

pozitivně (možnost být vlastním pánem, tj. být autonomní, možnost rozvinout svou osobnost).

Všichni mají stejnou morální hodnotu a stejná práva (rovnoprávnost). Liberálové nesouhlasí se sociálními výsadami nebo výhodami, které jsou odpírány jiným (na základě víry, rasy, sociálního původu). Prosazují **rovnost před zákonem**, tj. **rovnost příležitostí** rozvíjet své nerovné dovednosti a schopnosti. Cílem je vytvořit společnost, kde každý jedinec může rozvíjet celý svůj potenciál.

Majetková nerovnost a nerovnost sociálního postavení je založena jen na faktorech mimo lidskou kontrolu⁷. **Meritokracie** je **sociálně spravedlivá** – jedinci jsou posuzováni podle talentu a ochoty pracovat. Bohatství by tedy mělo odrážet zásluhy nebo může být zděděné – získané narozením, protože každý má právo na vlastnictví majetku a na svobodné disponování s ním.

Podle klasických liberálů je **nerovnost přirozená**. Společnost je bojem o přežití mezi jednotlivci, kteří mají různá nadání, schopnosti. Nerovnost je nevyhnutelná a snaha o pomoc by byla proti přírodě (nesouhlas se sociální péčí). Moderní liberálové koncept nerovnosti přepracovali. Neexistuje jen osobní svoboda jednotlivce, ale i **společenská odpovědnost**, zvláště za ty, kteří se o sebe nemohou postarat sami. Stát musí zaručit rovné možnosti růstu (welfarismus: pečovatelský, sociální stát). Je třeba odstranit nebo alespoň oslabit sociální znevýhodnění. Každý má mít stejné právo na vzdělání, na slušné bydlení, na práci (pomocí státního financování vzdělávání, zdravotnictví, státních důchodů apod.).

Člověk není soběstačný, a tak jedinci vstupují do **sociálních vztahů**, aby obchodovali a získali zboží, které nejsou sami schopni vyrobit. Lidé tak mezi sebou uzavírají dobrovolné **smlouvy**. Účastníci si uvědomují jejich podmínky a rozhodují se pro ně svobodně, smlouvy jsou pak pro ně závazné (smluvní dohody umožňují sdružovat se a neztrácet přitom svou svobodu).

Klasičtí liberálové se shlédli v **utilitarismu**. Jedinci jsou podle nich motivováni osobním zájmem (touhou po rozkoši nebo štěstí) a přáním vyhnout se bolesti. Princip

prospěšnosti je morálním principem – správnost jednání (rozhodnutí, politiky...) lze posoudit podle toho, zda vedou ke štěstí. Lidé jsou racionální bytosti a každý je schopen poznat své zájmy (nemůže to udělat stát). Jen jedinec tak může říci, co je morálně správné, protože je jediným soudcem toho, zda jednání přinese rozkoš.

Klasičtí liberálové jsou zastánci doktríny laissez-faire. Stát by neměl zasahovat do ekonomiky a do společenského dění vůbec. Měl by pouze garantovat svobodu trhu. Trh funguje podle přání a rozhodnutí svobodných jednotlivců, vztahy na trhu jsou dobrovolné a smluvní. Lidé se snaží maximalizovat svůj zisk. Trh řídí „neviditelná ruka“ - samoregulační mechanismus fungující na principech nabídky a poptávky. Také v mezinárodních vztazích by měl být trh otevřený, bez zásahů státu (cla, importní kvóty).

Klasičtí liberálové věřili, že **růst trhu** (kapitalismus) vytvořil takové sociální podmínky, v nichž jedinec může prosperovat podle svých zásluh. Moderní liberálové tvrdí, že neomezený kapitalismus vedl k novým formám sociální nespravedlnosti, kdy jedni jsou privilegováni před druhými. V některých případech jsou zásahy vlády do sociálního a ekonomického života v zájmu větší rovnosti možností obhajitelné (přibližování k sociálně spravedlivé společnosti).

Ani trh není samospasitelný, laissez-faire byla moderními liberály odmítnuta. Trh totiž může spirálovitě klesat do krize. Vláda by měla řídit ekonomiku ovlivňováním úhrnné poptávky – vládní výdaje slouží jako poptávková injekce do ekonomiky (stavba školy = práce pro dělníky, staveb materiály...).

Společnost je **pluralistická** – skládá se ze skupin a toleruje širokou škálu názorů. Liberálové v základu odmítají cenzuru. Mohu totiž kritizovat, ale nesmím omezovat svobodu druhých. Někteří liberálové ale tvrdí, že i tolerance má své meze – nelze akceptovat názory, které jsou samy o sobě netolerantní (např. rasismus aj.).

Stát má za úkol ochraňovat svobodu jedinců – dohlíží na dodržování smluv. Takovou ochranu může poskytnout jen suverénní stát. Je v zájmu jednotlivce obětovat

kus vlastní svobody a vytvořit právní systém⁸. Stát tedy vytvářejí jedinci pro sebe a existuje tu proto, aby sloužil jejich potřebám a zájmům. Státní moc by měla být omezena pouze na službu jako neutrální rozhodčí sporů jedinců nebo skupin, případně jako pečovatelský stát moderních liberálů. Povinnosti, pravomoci a funkce mocenských institucí jsou dány ústavou. Vláda je založena na dohodě nebo souhlasu ovládaných (musí být přijatelná podřízenými), politické funkce se získávají v soutěživých volbách.

Klasický liberalismus chce minimální stát v roli nočního hlídače. Jeho úloha je ochrana jedinců před nimi samotnými, ostatní funkce jsou v rukách suverénních jedinců. Moderní liberálové požadují intervenující stát ve prospěch svých občanů (dát všem stejné šance).

4.5.2.2 Konzervativismus⁹

Pro konzervativismus je typická obrana status quo a víra v řád, autoritu, disciplínu.

Lidé jsou psychologicky omezení a závislá stvoření jsou **morálně nedokonalé** bytosti, jsou přirozeně chamtivými, sobeckými a **nepolepšitelnými** bytostmi. Bojí se izolace a nestability a hledají bezpečí a sounáležitost. Jejich rozumové schopnosti jsou omezené – svět je příliš složitý, než aby jej lidský rozum pochopil. Proto je lepší opírat se o zkušenosti, než o abstraktní ideje

Zločin je důsledek přirozených instinktů a choutek. Proti němu lze bojovat pouze zákonem podpořeným vědomím, že bude přísně uplatňován a vynucován (strach z trestu). Bída nebo nerovnost jsou produktem společnosti.

Pro konzervativce je proto důležitý **společenský řád**, protože poskytuje stabilitu a předvídatelnost. Konzervativci jsou skeptičtí k přílišné svobodě.

---

⁸ vychází se z konceptu teorie společenské smlouvy (Hobbes a Locke) – jedinci jsou sobečtí a jejich jednání by vedlo k válce všech proti všem. Racionální jedinci tedy uzavřeli dohodu (společenskou smlouvu) o vytvoření suverénní vlády, která svobodu jednotlivců hlídá.

⁹ [Heywood 2004: 58-79]

Konzervativci akceptují **změny**, pokud jsou nevyhnutelné nebo opatrné v jejich očích (změna vytváří nejistotu a neurčitost). Jinak dávají přednost **tradici**. Touží uchovat zavedené zvyky a instituce, protože prošly historickou zkouškou. Mnohdy jde o projev náboženství, ve kterém je tradice pojímána jako Bohem daná, obecně se ale v tradici promítá moudrost nahromaděná v minulosti (téměř darwinovský postoj – tradice přežily, protože byly funkční). Tradice, stejně jako společenský řád obecně, poskytují jedincům pocit sounáležitosti a stability.

Jedinci nemohou být soběstační, protože jsou to bytosti hledající bezpečí **závislé** na sociálních skupinách (rodina, stav, přátelé). Společnost vzniká z nouze, sociální skupiny se vytvářejí přirozeně (ne smlouvou). Základní skupinou je rodina vznikající z potřeby rodit a vychovávat děti.

Společnost je důležitější než jedinec – pomáhá formovat jeho charakter a osobnost. Je jako **organismus** – každá část hraje roli při udržování celku a jedinci v ní ji musejí respektovat. Společnost musí držet pohromadě nějaký soubor sdílených hodnot (zdůrazňování sociální hodnoty náboženství).

Jistotu, záruku a sebedůvěru dává také **majetek**. Lidé se realizují a vidí v tom, co vlastní. Konzervativci podporují osobní úspory, investice do majetku, vloupání je velký zločin a domov je nejsoukromějším místem. Předpokládají, že vlastníci mají zájem udržovat právo a pořádek, protože kdo má majetek, bude respektovat i jiné vlastníky. Každý ale nemůže využívat majetku bez omezení (laissez-faire), nemá na něj absolutní právo. Vlastnictví s sebou nese povinnosti. Majetek je totiž důležitý i pro společnost a proto je obhajitelné omezení svobody ve jménu blaha společnosti. Současná generace je jen správcem národního bohatství minulých generací a má povinnost ho chránit a zachovat generacím dalším.

Také **morálka** není záležitostí jedince, ale společnosti, je sociální otázkou. Právo nemá jen udržovat veřejný pořádek, ale bránit a podporovat morální zásady (censura, zákaz rouhání atd.).

Svoboda je pojímána jako dobrovolné přijetí společenských povinností a vazeb jedinci, kteří si uvědomují jejich hodnotu. **Autorita** vzniká přirozeně a je potřebná. Každý potřebuje vedení, podporu, vědomí, kde je jeho místo. Proto konzervativismus

klade důraz na vůdčovství a disciplínu. Autoritu je ale třeba uplatňovat v jistých mezích, podle přirozené odpovědnosti (rodiče mají autoritu, ale nesmějí s dětmi zacházet libovolně). Autorita jako forma moci je podmíněna souhlasem ovládaných (legitimizace moci).¹⁰

Přirozená struktura společnosti je hierarchická. Lidé se rodí **nerovní**, sociální rovnost je konzervativci odmítána.

Občany je třeba naučit uvědomovat si práva i povinnosti. K tomu slouží **silný stát** s jasnými a vynutitelnými zákony.

Národy vznikají přirozenou cestou. **Patriotismus** je prospěšným instinktem (přirozená předpojatost k cizincům, kteří ohrožují sociální soudržnost, obrana kultury apod.).

Postupem času se konzervativismus přestal bát změn – **paternalistický** konzervativismus se nebrání všem změnám, protože některé mohou být přirozené. Neměnné revoluční a reakční principy jsou nedůvěryhodné. Proto je lepší postupovat pragmaticky podle toho, co bude fungovat více a nalézt rovnováhu mezi nekontrolovaným individualismem a kolektivismem (jedincem a státem). V ekonomice se pragmatismus projevil v prosazování střední cesty mezi volným obchodem a protekcionalismem, mezi volným trhem a intervencionalismem a mezi laissez-faire a státním plánováním – vždy záleží na situaci.

Libertariánští konzervativci zůstali konzervativci, ale prosazují liberalistické pojetí ekonomické oblasti. Součástí lidské přirozenosti je touha po bohatství – zákony volného trhu jsou přirozené a volný obchod je spravedlivý a efektivní. Proto je třeba zajistit co největší ekonomickou svobodu a nejmenší státní regulace ekonomického života, na udržení veřejného pořádku a zajištění respektování autority (policie, soudy) je třeba silného autoritativního státu.

---

¹⁰ Autoritativní vládu (moc neusilující o autoritu) vyžadoval autoritativní konzervativismus – např. absolutistické monarchie, současné totality.

4.5.2.3 Nová pravice¹¹

Revizí liberalismu a konzervativismu se původní hodnoty mírně změnily. Nová pravice prosazuje snížení daní, přísnější cenzuru, kampaň proti přistěhovalcům aj.

Neoliberalisté se vyznačují ideologickým západem pro volný trh. Jedince je nutné vést k tomu, aby spoléhal sám na sebe a racionálně se rozhodoval. Mechanismem, jak z osobního rozhodnutí vzniká pokrok a obecný prospěch je trh. Důležité je, aby peníze měly stabilní a přiměřenou hodnotu. Hlavním problémem se tak stává inflace. Nejdůležitější ekonomickou funkcí státu je zajistit finanční stabilitu tržní ekonomiky snížením nebo odstraněním inflace. Cenová hladina je určována množstvím peněz v ekonomice (nabídkou). Pokud je tam více peněz než zboží a služeb, nastává inflace. Lepší než stimulovat spotřebitele ke spotřebě je stimulovat výrobce k výrobě. Vysoké vládní výdaje poškozují výkonnost ekonomiky, protože zvyšují daně. Cílem je tedy deregulace a nízké daně. Předpokládá to omezení smíšené ekonomiky – privatizace státního majetku a deregulace soukromého sektoru. Neoliberalisté se tak vracejí k negativnímu vymezení svobody – je třeba odstranit vše, co omezuje jedince zvnějšku. Stát donucuje a bere svobodu, kolektivismus bere bezosobní iniciativu a podkopává sebeúctu. Úlohu státu je třeba minimalizovat.

Neokonzervativismus spojuje konzervativní sociální názory a podporu svobody volby (tržní svobodu). Nárokování ekonomické svobody je nutno vybilancovat s potřebou společenského řádu. Svobodu v ekonomických záležitostech vyvažuje obnovení autority ve společenském životě. Cílem je tedy svobodná ekonomika a silný stát. Neokonzervativci se staví proti extrémní toleranci. Pokud by si lidé mohli dělat, co chtějí, ve všech oblastech, mohli by volit nejen cestu dobra, ale i cestu zla. Ochránit je před takovým konáním je úkolem státu.

Morální rozmanitost podkopává soudržnost společnosti, protože lidé potřebují a chtějí vědět, kde je jejich místo a co se od nich očekává. Jistotu poskytuje autorita a právní řád. Cílem je obnovení autority pomocí upevnění rodinných hodnot (tradiční rodina). Společenský řád lze upevnit přísnějšími tresty a posílením pravomocí policie.

---

¹¹ [Heywood 2004: 79-91] – Heywood oba směry Nové pravice zařazuje pod konzervativismus, my jim věnujeme samostatnou kapitolu.

4.5.2.4 Socialismus¹²

Přirozenost člověka je formována zkušeností a životními podmínkami. **Výchova** má vždy přednost před přírodou. V důsledku je jedinec neoddělitelnou součástí společnosti a není soběstačný. Poznat jej lze pouze skrze sociální skupiny, k nimž patří.

Špatné vlastnosti člověka jsou produktem společnosti, která podporuje sobecké a ziskové chování (kapitalismus). Díky tomu, že lze lidi formovat skrze společnost a udělat je lepšími, mohou se socialisté upínat k vizi lepší společnosti.

Zastánci socialismu v individuum nevěří, spoléhají více na **pospolitost** než na úsilí jedinců v překonávání problémů. Přirozeným vztahem mezi lidmi není konkurence, ale **spolupráce**. Má morální i ekonomický význam – budí přátelství, sympatie, náklonnost i energii celé pospolitosti (podpora vzniku družstev).

Socialismus zdůrazňuje význam **společenské třídy**, což jsou skupiny lidí stejného ekonomického postavení a tedy i podobných pracovních a sociálních zkušeností (toto dělení překračuje náboženské, etnické, rasové i národní hranice). Třídní zřízení je nespravedlivé a podle raných socialistů je nutno ho odstranit. Novodobí sociální demokraté vidí, že sociální struktura je dnes mnohem složitější. Třídy již nejsou rozděleny podle vlastnictví majetku, ale podle profesí. Třída tedy neodráží nerovné rozdělení ekonomické moci, ale nerovné rozdělení příjmu. Tím pádem nelze třídy zrušit (př. zrušit dělníky), lze pouze rozdíly zmenšovat.

Nerovnosti jsou výsledkem nerovného zacházení ze strany společnosti (ne výbavou od přírody). Sociální nerovnost je nespravedlivá, protože záleží jen na náhodě, do jakých podmínek se narodíme. Sociální rovnost slouží jako záruka, že svůj potenciál budou moci plně rozvinout všichni, nejen ti privilegovaní.

Mezi sociality panuje neshoda, do jaké míry lze sociální a ekonomickou **rovnost** uskutečnit. Marx (a komunisté) prosazoval úplné zrušení soukromého vlastnictví;

---

¹² [Heywood 2004: 95-130]

sociální demokracie je spíše pro ochočení kapitalismu než jeho odvržení. Podle nich se v sociální nerovnosti nepromítá nerovné vlastnictví bohatství, ale to, že bohatství je v rámci společnosti nerovnoměrně rozloženo z hlediska platů a mezd. Není třeba rušit soukromé vlastnictví, ale spravedlivěji je rozdělit (rovnost v rozdělování, ne absolutní rovnost). Nástroji jsou např. solidární společnost, pečovatelský stát a progresivní zdanění.

Soukromý majetek je kritizován pro svou nespravedlivost. Bohatství se tvoří kolektivním úsilím a hlavně živí hrabivost, povzbuzuje materialismus a rozvrací společnost, protože v ní prohlubuje rozpory. Hlavním cílem je najít rovnováhu mezi právem na majetek a zájmy komunity.

Zatímco komunistická ekonomika byla postavena na **plánování**, sociální demokraté uznali výkonnost a výhody kapitalistického trhu. Ekonomika je tedy **smíšená** – kombinuje soukromé a veřejné vlastnictví (veřejné hlavně u přirozených monopolů). Regulování (řízení) kapitalistického hospodářství má být prováděno v zájmu udržení ekonomického růstu a nízké nezaměstnanosti.

Sociální demokraté se stále více přibližují modernímu liberalismu – raději se začínají upínat k rovnosti moci než k rovnosti majetku.

4.5.2.5 Environmentalismus¹³

Základním předpokladem environmentalistů je, že život člověka lze pochopit jedině v souvislosti se **světem přírody**. Vztah lidstvo versus příroda je tradičními ideologiemi spíše opomíjen. Tyto ideologie jsou antropocentrické (pouze tematizují využití přírody ve prospěch lidstva). Environmentalisté vnímají lidstvo jako součást přírody a vyžadují pokoru, skromnost a slušnost k přírodě. Staví se skepticky nejen k industrializaci, ale k vědě a technice obecně (nemůže vyřešit všechny problémy). Věda i technika by byli užitečné, pokud by se využívala rozumně (ne využívat přírodní

---

¹³ [Heywood 2004: 229-252]

zdroje a neptat se proč). Extrémní zastánci ideologie pak požadují odmítnutí průmyslu a moderních technologií¹⁴.

Základním principem je **ekologie** neboli poznání, že rostliny a zvířata jsou ve vztazích k sobě navzájem a ve vztahu ke svému přirozenému prostředí. Nacházejí se v tzv. ekosystémech, které jsou samoregulační. Mají sklon k harmonii a navzájem se ovlivňují. Svět jako pavučina ekosystémů se nazývá ekosféra (biosféra). Environmentalismus je **holistický** – nelze přírodu pochopit pomocí jejích částí, pouze jako celek. Každá část má svůj význam jen ve vztahu k dalším částem a celku. Lidstvo je také jednou z částí přírody, je v různých vztazích s přírodou jako celkem, i jejími částmi (vodstvo, lesy, zvířata, pole apod.)

Environmentalisté hodně čerpají z náboženství, ať už z představy lidstva a přírody jako díla Božího, tak z primitivních náboženství, ve kterých byla uctívána idea Matky země¹⁵.

Lidstvo tedy není pánem přírody. Lidé při honbě za materiálním blahobytem porušili přírodní rovnováhu a ohrozili ekosystémy, které umožňují život člověka. Hlavním cílem je přiblížit se zpět k rovnováze a snažit se **uchovat přírodu**, tzn. řídit růst populace, snížit využití omezených a nenahraditelných zdrojů, snížit znečištění apod. Radikalisté bojují proti použití zvířat ve výzkumu, pro vegetariánství atd.

Vize budoucnosti je založena na nalezení **rovnováhy** mezi technologií a přírodou. V postindustriálním věku bude společnost složena z malých venkovských pospolitostí, které budou spoléhat na malovýrobu a na řemeslo.

---

¹⁴ **Ekosocialisté** si myslí, že příčinou všech problémů je kapitalismus a zlepšení životního prostředí vyžaduje radikální sociální změnu - odstranění, případně ochočení kapitalismu. Socialismus je přirozeně ekologický – majetek ve společném vlastnictví je využíván v zájmu všech, tzn. v dlouhodobém zájmu lidstva. **Ekokonzervativisté** zase nostalgicky vzpomínají na venkovský způsob života. Požadují návrat k vyzkoušené předindustriální společnosti. Půda by měla být v rukou menšiny a kontrolována politikou shora (feudální minulost).

¹⁵ Teorie Gáia pojímá Zemi jako živoucí planetu, která sama sebe reguluje při boji o zachování své vlastní existence. Lidé musejí respektovat zdraví planety a jednat tak, aby ji zachovali. Jinak zničí nejen ji, ale i sami sebe.

Současné strany zelených se od konvenčních stran liší. Nevycházejí jako ony z předpokladu, že lidský život má neomezené možnosti růstu a vývoje, protože příslib neomezené prosperity a materiálního dostatku je zavádějící a je příčinou ekologické katastrofy. Země je uzavřený systém, který má tendenci k **rozpadu**, protože není zásoben z vnějších zdrojů. Země je vyčerpatelná, energii nelze recyklovat donekonečna. Proces zkázy ale můžeme zpomalit nebo oddálit, pokud budeme mít respekt k ekologickým principům.

Reformistické křídlo environmentalistů si myslí, že starost o životní prostředí lze uložit **státu**. Lidé si totiž uvědomí závažnost problému a začnou dělat opatření. Víru v racionální osobní zájem najdeme také u moderních liberálů. Protože je povinností státu vytvořit takové podmínky, aby se lidé mohli rozvíjet, bude nutné ekologickou krizi zažehnat státní regulací.

To ale klade na jedince velkou zátěž. **Dlouhodobé problémy** si totiž vyžadají krátkodobé materiální oběti v zájmu příštích generací. A ve společnosti motivované ziskem se ekologická krize prohlubuje právě důsledkem honby za materiálním blahobytem.

Řešením je koncepce **udržitelného růstu**. Není žádoucí zcela zastavit růst, ale je třeba jej zpomalit. Touhu po blahobytu je třeba vyvážit ekologickými náklady. Hlavním nástrojem je změna daňové soustavy, která by penalizovala znečišťování životního prostředí nebo podporovat snižování využití omezených, nenahraditelných zdrojů.

4.5.2.6 Průřezové ideologie¹⁶

Heywood dále uvádí tzv. průřezové ideologie, které lze naroubovat na hodnoty kterékoli z výše uvedených ideologií – feminismus, nacionalismus, demokracii. Protože jsme si v kapitole 3.3 stanovili, jaké ideální typy ideologií je třeba podle deklarovaných ideologií nalézt, popíšeme a k analýze využijeme ještě demokracii, která je deklarována u všech analyzovaných stran. Vzhledem k tomu, že tyto průřezové

---

¹⁶ [Heywood 2004: 253-276]

ideologie nejsou rozpracovaným souborem vzájemně propojených idejí a hodnot a tedy ideologiemi v mannheimovském smyslu, bude tato analýza pouze orientační.

Demokracie je popisem systému vlády a rozdělení moci. Obecně je demokracie pojímána jako vláda lidu (kdo vládne – účast na vládě), vláda lidem (komu je vládnuto – lidé podléhají státní moci) a vláda pro lid (v zájmu koho – státní moc vládne ve prospěch lidu).

5. PRAKTICKÁ ČÁST

5.1 Předvýzkum

Na náhodně vybraných úryvcích z programů všech pěti stran jsme nejprve zjistili, jak je text volebního programu strukturovaný a obsahově naplněný.

5.1.1 Formální stránka

5.1.1.1 ČSSD – jistoty a prosperita¹⁷

ČSSD nabízí voličům program čtenářsky velice zajímavý. Je srozumitelně napsaný a souvislý text programu je velice propracovaně členěn pomocí formátování (styl, velikost písma) i pomocí využití textových prostředků (odstavce, nadpisy).

V programu jsou obsaženy ideály, cíle i prostředky, včetně popisů aktuální situace a postojů strany k daným situacím.

Nevýhodou je přístupnost programu. Je dobré, že na webu ČSSD je program rozčleněn podle jednotlivých tematických částí pod hesla a ke každému heslu je odkaz na příslušnou kapitolu programu, volební program v celku program ale není dostupný. Chybí také volba pro stažení, zobrazit jej lze pouze ve webovém prohlížeči.

5.1.1.2 KDU-ČSL – volte rozum / klidná síla¹⁸

Členění textu volebního programu KDU-ČSL je závislé na formátu, ve kterém je zobrazen. V pdf je text barevně i vizuálně rozdělen, v rtf strukturace chybí. Kombinováno je využití souvislého textu a hesel s odrážkami.

---

¹⁷ <http://www.cssd.cz/nas-program/volebni-program>, 16.2.2008

¹⁸ <http://www.kdu.cz/default.asp?page=51&IDR=10149>, 16.2.2008

Výroky jsou spíše ideály a cíle, prostředků a specifikací je mnohem méně, ale jsou obsaženy. Dobré je, že některé pojmy, kterým by volič-laik nemusel rozumět, jsou vysvětlené.

Program lze stáhnout z webu KDU-ČSL ve formátech rtf, pdf, xlm.

5.1.1.3 KSČM – s lidmi pro lidi¹⁹

Volební program KSČM je ze všech nejméně čtenářsky přitažlivý. Text je strukturován pouze pomocí barevných nadpisů. K některým tématům je připsán úvod, většina z nich je ale rozpracována pouze pomocí bodů. Body oddělení odrážkami sice obsahují ucelené věty, text ale působí heslovitě, bez vzájemného obsahového provázání jednotlivých bodů, mimo tematické zastřešení v úvodu.

Výroky (viz dále kap. 5.2.1) jsou většinou pouze cíle a ideály bez konkrétních prostředků, jak cílů dosáhnout. KSČM nabízí tedy kritiku stávajícího stavu, představu, čeho chce dosáhnout, ale voličům již příliš nesděluje, jakým způsobem toho dosáhne.

Z webových stránek strany je dostupný pouze program ve formátu doc, což může voličům způsobit problémy s přístupností textu.

5.1.1.4 ODS – společně pro lepší život²⁰

Program ODS je přitažlivý barevností a strukturací textu (souvislý text i hesla. Obsahově hutný text zůstává srozumitelný.

Kromě ideálů a detailních, konkrétních cílů jsou nabídnuty i prostředky pro jejich naplnění. Nechybí ani specifikace a názorné příklady. Výroky se mnohdy i v rámci kapitol opakují.

---

¹⁹ <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=3783&item=35527>, 16.2.2008

²⁰ <http://www.ods.cz/volby/weby/2006/prispevek.php?ID=110>, 16.2.2008

Na webu ODS je program dostupný pouze v pdf verzi, kterou si volič může stáhnout.

5.1.1.5 SZ – kvalita života²¹

Volební program SZ má sice srozumitelně vystavěné věty, mnohdy se ale v textu objevují odborná a cizí slova, která by voliči-laikovi v dané oblasti mohla působit těžkosti s porozuměním. Text je členěný na odstavce, ale není nijak výrazně vizuálně členěn – ani pomocí formátování písma ani barevně – a to ani v pdf (kromě první stránky je text pouze černobílý).

Prostředky k cílům jsou v porovnání s ostatními programy uváděny průměrně. Obsahově je text velice nevyvážený – téměř polovina volebního programu je věnována životnímu prostředí.

Jednotlivé kapitoly si lze přečíst přímo z webového prohlížeče, nabídnuta je i možnost stažení programu ve formátech rtf a pdf.

---

²¹ <http://www.zeleni.cz/getfile.php?id=86&cid=247>, 16.2.2008

5.1.2 Obsahová stránka

Bylo zjištěno, že v textech lze identifikovat různá témata, přičemž jednotlivé oblasti lze sice najít v celém textu volebního programu, samotný text ale témata soustřeďuje hlavně do samostatných kapitol. V kapitole jsou dílčí témata v různém vztahu mezi sebou. Rozhodli jsme se rozdělit text na co nejmenší analyzovatelné jednotky, u nichž by se neztratily vazby na jiné jednotky, a zároveň by bylo možné jednotky jednoho textu porovnat s jednotkami jiného textu - na výroky.

Výroky jsou části vět, celé věty, souvětí, případně soubor několika vět, které jsou obsahově omezeny. Omezení obsahem není vždy stejné – cílem je rozdělit text na co nejvíce co nejjednodušších výroků, pokud tím neutrpí význam obsahu. Téma výroku nemusí vždy být stejné jako téma části textu (odstavce, kapitoly).

Bylo nalezeno několik typů takových výroků nebo jejich segmentů podle stupně jejich abstraktnosti a druhu sdělení. Pro potřeby výzkumu jsme je pojmenovali a definovali takto:

- **Tvrzení** - výrok popisující současný stav, bez toho aniž by v něm byl explicitně nebo implicitně skryt cíl nebo ideál, kterého je žádoucí dosáhnout (př. Čím méně o nás bude někdo rozhodovat, tím menší bude potřeba někoho korumpovat; lidé jsou odpovědní za planetu; investice podniků do efektivnějších, čistších technologií mají větší potenciál než úředně rozdělované dotace).
- **Problém** – typ podobný tvrzení - popisuje současný stav jako nežádoucí, ale na rozdíl od tvrzení v něm může být implicitně obsažen cíl nebo ideál. (př. Současný právní řád je nekvalitní a vnitřně rozporný)
- **Ideál** – výrok obsahující explicitně nebo implicitně stav nebo vlastnost, které je žádoucí dosáhnout. Tento ideál je abstraktní, je to obecné přání, jak by to mělo být (př. společnost bez diskriminace, konsensus v důchodové reformě, menší nezaměstnanost).
- **Cíl** – výrok obsahující explicitně stav nebo vlastnost, které je žádoucí dosáhnout. Cíl je konkrétní, většinou rozvíjí ideál. Lze jej pomocí prostředků dosáhnout. Cíl je vždy prostředkem dosažení ideálu. Dílčí, dosažitelný, konkrétní, lze jej za

volební období splnit (př. motivovat firmy vytvářet nová pracovní místa, uvolnění podmínek pro podnikání, přísná kontrola vývozu veřejností, využití fondů Evropské unie).

- **Prostředek** – výrok popisující způsob, jakým lze cíle, případně ideálu, dosáhnout. Jsou to konkrétní kroky, které chce strana příští volební období podniknout. Samy o sobě mohou prostředky obsahovat další implicitně ukryté cíle, tematicky jiné než je cíl nebo ideál, který rozvíjejí (př. Umožnit školám reagovat na zájem o vzdělání pomocí konkurenčního prostředí ve školství, omezení černého trhu s byty pomocí deregulace bytového fondu).
- **Norma** - výrok rozvíjející cíl nebo prostředek uváděním závazných konkrétních limitů (př. umožnit rodičům pečujícím o dítě předškolního věku přivydělat si bez platby zdravotního pojištění – až v délce 100 hodin a do výše 15 tisíc korun měsíčně).
- **Specifikace** – výrok rozvíjející cíl nebo prostředek, příp. ideál, tak, že jej ještě více specifikuje. (př. 20 institucí bude zredukováno na 3 základní: Národní úřad pro bezpečnost potravin, Národní pozemkový úřad a Zemědělský aplikovaný výzkum a informační službu)
- **Podmínka** - výrok rozvíjející cíl nebo prostředek, příp. ideál, tak, že ukládá podmínku dosažení cíle, ideálu, použití prostředku (př. Udržet kvalifikované lidi v armádě pomocí toho, že je získáme na počátku kariéry, vycvičíme je, zvýšíme jim kvalifikaci a pak je udržíme. Podmínkou je zachování jejich schopnosti soutěžit na trhu práce).

O těchto výrocích lze říci, že je pravda, že výrok je explicitně nebo implicitně obsažen ve volebním programu strany, nebo není pravda, že je výrok explicitně nebo implicitně obsažen ve volebním programu strany.

5.1.3 Návrh analýzy

Na základě poznatků z prvního seznámí s formální a obsahovou stránkou dokumentů jsme se rozhodli postupovat takto:

V první fázi: postupné rozdělování textu na výroky a posouzení jednotlivých výroků z hlediska druhu výroku a obsahu výroku.

Ve druhé fázi: hodnocení jednotlivých výroků z perspektivy všech stran a jejich hodnot obsažených v jejich volebních programech.

Ve třetí fázi: porovnání výroků vztahujících se vždy k jednomu konkrétnímu tématu podle jednotlivých stran.

Ve čtvrté fázi: porovnání všech výroků vzhledem k jedné straně a jejich vztahení k ideálním ideologiím definovaným výše.

V páté fázi: závěry týkající se ideologií v rámci politických programů.

5.1.3.1 Předvýzkum: fáze záznamu

Fáze záznamu a kódování vyžaduje systematické pročítání textů volebních programů a zaznamenávání a kódování výroků. Jako nejefektivnější se ukázalo využití tabulkového editoru (viz Příloha 3). Tabulka analýzy v předvýzkumu měla tři části:

5.1.3.1.1 První část tabulky

První část tabulky sloužila k zaznamenávání jednotlivých segmentů výroků.

Ucelený výrok k jednomu tématu obsahující např. zároveň cíl i prostředek, byly zapsány jako jeden výrok s dvěma segmenty. Důvodem byla snaha neztratit souvislost těchto dvou segmentů, ale mít stále mít stále možnost poznat, jaký typ výpovědi segment je.

Tvrzení – byla zapsána do 1. sloupce

Problém – byl zapsán do 1. sloupce jako tvrzení a doplněn cíl do 3. sloupce, případně ideál do 2. sloupce

Ideál – byl zapsán do 2. sloupce

Cíl – byl zapsán do 3. sloupce

Prostředek – byl zapsán do 4. sloupce. Pokud ale v prostředku a normě byl zaznamenán segment výroku, který byl relevantní i k jiné oblasti a mohl by stát jako samostatný výrok, zapsali jsme jej jako výrok další (místo prostředku do cíle). Aby bylo možné segmenty výroků v posledních dvou sloupcích revidovat na základě dalších výroků, byly segmenty, které nebyly zapsány samostatně, barevně odlišeny od těch, které zapsány samostatně byly.

Norma, specifikace, podmínka – zapíšeme do 5. sloupce. Pokud mohl stát samostatně jako nový výrok, postupovali jsme podobně jako u prostředku.

5.1.3.1.2 Druhá část tabulky

Druhá část tabulky měla sloužit k nalezení kategorií a posouzení jednotlivých výroků vzhledem k těmto nalezeným kategoriím. Tematické oblasti vyvstávali z textů během analýzy. Když přibyla kategorie nová, byla definována a všechny již analyzované výroky byly porovnány s kategorií novou. Pokud byla již zavedená kategorie definována nově jinak, opět byly všechny již analyzované výroky znovu překontrolovány podle nové definice.

Samotné kódování se týkalo pouze prvních tří sloupců. V průběhu analýzy bylo usouzeno, že prostředky a normy nejsou pro vyvstávání kategorií důležité, protože kategorie chceme tvořit z toho, co strany chtějí, ne jak toho chtějí dosáhnout (to bude důležité v momentě, kdy budeme porovnávat přístup jednotlivých stran k řešení problémů a dosahování vytyčených cílů).

Výrok byl hodnocen jako „a“, když s danou hodnotou souvisel. Pokud nesouvisel, nechali jsme políčko volné. Výrok mohl souviset s více kategoriemi najednou.

Po nasycení bylo dosaženo těchto kategorií, které jsme rozdělili kategorie původní (takové, které v programu působily uceleně) a na kategorie průřezové (takové, které se objevovaly ve většině ostatních témat, netvořily samostatné oblasti). Přehled kategorií a jejich popis viz Příloha 2.

5.1.3.1.3 Třetí část tabulky

Třetí část tabulky zaznamenávala, jestli jednotlivé volební programy obsahují nebo neobsahují daný výrok.

Každý výrok byl posouzen vzhledem k volebnímu programu každé ze stran. Strana, z jejíhož programu byl výrok vyňat, s výrokem explicitně souhlasila nebo nesouhlasila. Souhlas nebo nesouhlas s výrokem v programech jiných stran byl nalezen tak, že jsme v tabulkovém editoru tedy vybrali vždy výroky s podobnými tématy (např. všechny, které se týkají bydlení a dalších témat, tzn. u všech třech kategorií mají „a“).

Poté byly jednotlivé výroky porovnány mezi sebou a do políček ke všem stranám do třetí části tabulky uvedeno, zda jsme v programech našli nějaké stanovisko k jednotlivým segmentům výroků. Bylo důležité neposuzovat výrok jako celek, ale jeho jednotlivé segmenty, protože strana může souhlasit s cílem, ale nesouhlasit se zvoleným prostředkem.

Do tabulky do sloupců k jednotlivým stranám (pro každý typ výroku u každé ze stran existuje samostatné políčko) jsme zaznačili:

- Strana explicitně souhlasí (v programu je explicitně obsažen souhlas)
++
- Strana implicitně souhlasí (z programu vyplývá souhlas)
+

- Strana implicitně nesouhlasí (z programu vyplývá nesouhlas)
  -
- Strana explicitně nesouhlasí (v programu je explicitně obsažen souhlas)
  -
- Strana jsou neutrální nebo nelze vyvodit, zda souhlasí nebo nikoliv
  - 0

Pokud se vyskytly významově podobné výroky, sloučili jsme je do jednoho řádku a explicitní souhlas (++) zapsali k souhlasícím stranám. Pokud se vyskytly dva protikladné výroky, sloučili jsme je do jednoho řádku a k souhlasící straně zapsali explicitní souhlas (++) a k nesouhlasící straně explicitní nesouhlas (--).

5.1.4 Závěr předvýzkumu

Po nasycení všech kategorií a po zpracování minimálně jednoho tématu (bydlení) jsme se rozhodli vyzkoušet, zda tento nástroj bude možné využít pro celý výzkum a přinese validní a alespoň trochu reliabilní výsledky. Po zakódování jsme se pokusili přejít do třetí výzkumné fáze s tímto tématem.

Při porovnávání podle toho, jak se k tématu staví jednotlivé strany, jsme narazili na několik problémů:

- Výroky byly tak rozdrobené, že i když u nich byly uvedeny prostředky a normy, souvislosti z textu mohly být snadno přehlédnuty.
- Očekávání, že strany budou mít natolik podobné výroky, že bude možné slučovat jednotlivé výroky stran, jak bylo popsáno v kap. 5.1.3.1.3, se nepotvrdilo. Jednotlivé výroky byly příliš konkrétní a každá ze stran specifikovala problémy jinak. Slučování by znamenalo použít abstrakci u slučovaných výroků. Ty by pak nebyly rovnocenné s výroky neslučovanými. Navíc by se ještě více umocnila absence souvislostí výroku v textu.
- Uvedený postup nedovoloval abstrakci do té míry, aby bylo možné pouze na základě tabulky formulovat závěry týkající se porovnání přístupu k tématu jako k celku jednotlivých stran mezi sebou.

Uvedené problémy se zdály příliš narušující validitu celého výzkumu, proto jsme se rozhodli při vlastní analýze textu postupovat odlišně:

- Místo výroků definovaných v kap. 5.1.3.1.1 jsme se rozhodli využít vyšší textové jednotky tak, aby souvislosti nebyly rozdrobením ztraceny. V samotné analýze budou použity celé odstavce, případně odrážky, které lze v programech identifikovat.
- Slučování jednotlivých výroků (nyní již nově definovaných) bude probíhat až ve třetí fázi výzkumu zároveň s jejich porovnáváním s výroky ostatních stran k danému tématu.
- Při porovnávání přístupu stran k danému tématu nebude abstrakce závadou, protože bude využitelná v další fázi a to v hodnocení ideálních typů ideologií jednotlivých stran.

Fáze výzkumu budou tedy následující:

V první fázi: postupné rozdělování textu na výroky (odstavce) a posouzení jednotlivých výroků z hlediska obsahu výroku podle kategorií stanovených předvýzkumem. Předpokládáme, že saturace byla dosažena, pokud by se během této části ale objevila kategorie nová, můžeme ji definovat a zařadit mezi posuzované kategorie.

Vzhledem k rozsahu výzkumu a ke struktuře volebních programů jsme se rozhodli zredukovat nalezené kategorie pouze na kategorie původní s menšími obměnami: kategorie Armáda / Policie a Kriminalita jsme sloučily s tématem Bezpečnost, kategorie Cizinci / Xenofobie a Gender jsme sloučily do kategorie Menšiny, kategorii Média sloučit s kategorií Kultura, kategorie Energetika a Ekologie jsme sloučily s kategorií Životní prostředí, kategorii Legislativa jsme sloučily s kategorií Justice, Podnikání jsme zařadili pod novou širší kategorii Ekonomika. Dále jsme na základě zbylých kategorií vytvořily tři kategorie nové: Ekonomika, Občanská společnost, Důchodový systém a Státní správa. Celkový přehled kategorií vypadá takto:

Bezpečnost + Armáda / Policie + Kriminalita	Menšiny Gender + Cizinci / Xenofobie	Kultura	Ekonomika
Životní prostředí	Zaměstnání	Zdravotnictví	Občanská společnost
Bydlení	Vzdělání	Justice	Státní správa
Důchodový systém	Zahraničí	Doprava	
Rodina	Zemědělství	Venkov	

Ve druhé fázi: jsme porovnali výroky vztahující se vždy k jednomu konkrétnímu tématu podle jednotlivých stran. Pro zjednodušení a zpřehlednění jsme text u některých témat převedli do strukturované formy. Účelem je snadnější utřídění cílů a hodnot strany pro snadnější formulování rozdílů mezi stranami. Toto porovnání bude sloužit jako základ pro porovnání jednotlivých ideologií se svými ideálními typy. Zápis z porovnávání témat je v Příloze č. 3 uskutečněný podle jednotlivých témat.

Ve třetí fázi: porovnání všech výroků vzhledem k jedné straně a jejich vztahení k ideálním ideologiím definovaným v kap. 4.5. Pomoc poskytnou schémata, která jsme si připravili ve druhé fázi. Není vyloučena ani možnost využívat konkrétní výroky z volebních programů, pokud jimi bude možné vyvrátit nebo potvrdit odchylky od ideálních typů.

Ve čtvrté fázi: závěry týkající se ideologií v rámci politických programů.

5.2 Odchylyky od ideálních typů deklarovaných ideologií

5.2.1 ODS: Společně pro lepší život²²

Program ODS, která se prezentovala jako liberálně-konzervativní strana, působí revolučně. V každé oblasti chce nějaké změny, a to směrem k osvobození individua ze spárů povinné solidarity, neviditelné ruky trhu ze spárů regulačních mechanismů státu a národního ducha ze spárů poevropšťování. Ať už se jedná o liberální nebo konzervativní témata nebo kroky, je otázkou, nakolik je revolučnost pouze snahou zvrátit výsledky posledních voleb ve svůj prospěch²³, tedy jakousi revoluci ad hoc, nakolik pragmatickým hledáním řešení v konzervativistickém slova smyslu a nakolik revolucí měnící levicovou tradici, i přes její dlouhodobé vládnutí v české zemi. Tento výzkum na tuto otázku odpovědět nemůže.

5.2.1.1 Uvolnění tržních principů

Základním tématem programu ODS je akcent na maximální možnou deregulaci ekonomiky. Žádoucí není jen uvolnění rukou malým a středním podnikatelům, ale i oblastí, které se dotýkají sociálně citlivých oblastí – zdravotnictví, bydlení, sociální systém, školství i služeb veřejné správy. I u těchto oblastí si ODS myslí, že vpuštěním soukromého sektoru a deregulací pravidel, kterými stát upravuje vztahy mezi jednotlivými subjekty, povede konkurence k tlaku na zvyšování kvality a snižování cen.

Tento mechanismus existuje jakoby mimo lidi samotné. I mimo stát. V ideálním případě by jakékoliv společenské vztahy byly vytvářeny právě na tomto trhu. Lidé jsou atomizované jednotky a stát je prostorem, kde probíhá trh. Princip laissez-faire je tedy opravdu prosazován v ekonomické oblasti v maximální možné míře.

---

²² <http://www.cssd.cz/nas-program/volebni-program>, 16.2.2008

²³ Výsledky voleb z roku 1998: <http://www.volby.cz/pls/ps1998-win/u4>,

výsledky voleb z roku 2002: <http://www.volby.cz/pls/ps2002-win/ps2?xjazyk=CZ>.

5.2.1.2 Dynamická budoucnost

ODS se optimisticky dívá do budoucnosti. Minulost je strnulá, v budoucnosti je příslib rozvoje a růstu. Podmínky k tomu jsou připraveny již dnes, je ale třeba zmobilizovat se, resp. zmobilizovat všechny jedince, kteří volí mezi pasivním přežíváním a odvahou k činům. Tato vize lepšího života, změny a revoluce je, jak již bylo v úvodu řečeno, slučitelná spíše s liberální než s konzervativní ideologií.

Nositelem prosperity není společnost a stát (jako v případě ČSSD), ale jedinci, maximalizující svou pílí své štěstí. Lidé jsou pojmáni jako aktivní bytosti, jednající ve svém zájmu. Jsou svobodní v tom smyslu, že se mohou rozhodovat podle svého přesvědčení a k naplnění svých zájmů. Stát vstupuje mezi tyto jedince tím, že dává jejich vztahům rámeček. Ideálem je, aby vztahy mezi lidmi byly založeny jen na dobrovolných smlouvách, přičemž stát bude garantovat jejich dodržování.

Aktivita občanů je úzce spojena s rozsahem státní regulace občanského počínání. Čím více aspektů života bude stát regulovat, tím více státního aparátu je k tomu zapotřebí. Tím se zvyšují nejen náklady na provoz státu, ale i byrokratická moc uplatňovaná vůči občanům. Ti v důsledku své slabé pozice v jednání s úřady ztrácejí důvěru v možnosti domoci se svých práv a v důsledku i důvěru ve stát. Pocit bezmocnosti může občany dovést až k rezignaci. Jako jedna z možností, jak svých práv dosáhnout, se otevírá možnost korupce²⁴. Korupce je pro ODS velikým nešvarem současnosti. Efektivním bojem proti němu je odstranění prostoru a příležitosti, v němž vzniká, tedy snížením administrativních požadavků a zjednodušení státní struktury.

Podněcování lidí k aktivitě je jedním z důležitějších úkolů státu. Podmínkou je přátelský stát, který občanům nevládne, ale slouží. Pokud občané necítí takový tlak ze strany státu, budou, podle ODS, ochotní platit daně, který zajistí jeho fungování.

Podmínkou k tomu, aby lidé rádi platili daně a důvěřovali státu, je garance jistoty pomoci v nouzi ze strany státu. Stát musí být schopen zajistit občanům kvalitní sociální služby a udržení rozumného životního standardu i v době, kdy se jim nedaří, a ve stáří. To už je spíše tezí konzervativismu nebo moderního liberalismu, než klasické liberální teorie.

---

²⁴ Korupce v tomto smyslu je důsledkem tlaku státu, který nutí občana využít jiné možnosti k dosažení svých práv, než je legální cesta.

5.2.1.3 Lidé svobodní a odpovědní

Lidé rozhodují o svém osudu zcela sami a svobodně, ale musí být připraveni za svá rozhodnutí nést plnou odpovědnost. Pokud se občan rozhodne být slušný a poctivý, má právo očekávat od státu, že jej bude chránit. Pokud stanovená pravidla občan nedodrží, je úkolem státu rychle a přísně jej potrestat.

Víc ale nic. Do samotných smluv se stát míchat nemá. To je vidět například na požadavku výrazně zjednodušit zákoník práce regulující vztah mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Tento vztah by měl být regulován pouze podle obecných principů, ale konkrétní body (pracovní doba, mzda) by měly být určovány pouze smluvními stranami. Proto je také občanským demokratům existence zákazu tzv. švarcsystému trnem v oku.

Jednou ze svobod je svoboda mít majetek a libovolně s ním nakládat. Vlastnictví je žádoucí a nedotknutelné. Každého vede k zodpovědnosti a v proto ve společnosti založené na soukromém vlastnictví jsou lidé zodpovědní za potřebné a společnost soudržná. Ochrana movitého i nemovitého vlastnictví je dalším z úkolů státu. Projevuje se to například na odpor k daním, které lidé odvádějí při svobodným nakládáním se svým majetkem (darovací, dědická, z úroků aj.).

Ochrana vlastnictví a zdůrazňování jeho hodnoty sice konzervativní teze, s liberálním pojetím ekonomiky se ale v podání ODS nevyklučují. Podpora vlastnictví je vlastně kumulací kapitálu, který lze později investovat a jako takový je tahounem ekonomického rozvoje.

5.2.1.4 Solidarita jako nutné zlo

Solidarita je nespravedlivá, protože bere těm, kteří svým úsilím získali nějaký kapitál těm, a dává jej těm, kteří těch samých podmínek nedokázali využít. Toto tvrzení je oprávněné za předpokladu, že stát dává všem stejnou šanci takového kapitálu dosáhnout. Ovšem konzervativismus je založen na tom, že lidé jsou z titulu svého majetku odpovědní za ty, kteří tolik majetní nejsou. Liberální koncepce ODS tedy přimhouří oči a omezenou solidaritu přijme pod podmínkou, že solidarity může využít jen ten, kdo se do nepříznivé situace dostal ne vlastní vinou, a že bude zajištěno, aby lidé, kteří ji využívají, ji nezneužívali.

Okleštění solidarity je vidět hlavně na důchodové reformě – méně odvádět do penzijního systému, méně přerozdělovat a tedy méně dostat ve stáří. O tom, jestli si lidé budou spořit sami, nebo jestli budou ve stáří živořit, už ODS nezajímá. Zde konzervativistická solidarita již zcela opomíjí zajištění podmínek, které nemůže člověk ovlivnit, a přece jej připraví o kvalitní život v důchodu – nejedná se o malou mzdu za práci, vždyť každý má právo práci změnit, ale spíše o nezajištění stability soukromých institucí, do kterých má člověk na několik desítek let svěřit své penzijní spoření. Pokud zanikne, volební program neuvádí nic, jak toto bude kompenzovat, pokud vůbec.

Svoboda volby a odpovědnosti za volbu, kterou ODS obhajuje jako spravedlivou má tedy jednu temnou stránku – snižuje jistotu.

5.2.1.5 Stát jako servis, občané jako klienti

Jako hlavní cíl volební program uvádí lepší život občanů. Stát je jen formou organizace moci, prostředek k jeho dosažení. Stát je tu pro občany v tom smyslu, že jim má sloužit (chránit jejich svobody před svobodným konáním jiných a zajistit dodržování dobrovolných smluv), ne je omezovat. Proto ODS v programu prosazuje maximální vyjití vstříc občanům. Občan jako klientem nesmí čekat ve frontách na úřadech a být omezen úředními hodinami. Stát musí být dostupný 24 hodin denně.

Zároveň by stát měl pracovat efektivně, tedy co nejvíce šetřit. V důsledku toho je požadován stát co nejmenší. Návrhy přezkoumat činnost orgánů státní správy a vše nepotřebné zrušit, včetně rušení a sjednocování celých ministerstev, je toho důkazem.

ODS požaduje malý stát, který bude efektivně fungovat a bude přátelský k občanům. Kritika fiskální politiky²⁵ založené na vysokých příjmech do státního rozpočtu spočívá v tom, že vláda přes dostatečné finanční zázemí nedokáže vyrovnat ani snížit schodek státního rozpočtu, ani nabídnout kvalitní služby výměnou za vysoký schodek.

ODS se ale přiklání k možnosti raději snížit daňové příjmy do státního rozpočtu. V její koncepci jsou náklady na provoz státu mnohem menší – pokud bude stát „malý“, tzn. bude omezena jeho správa na nejnútnejší, ubude úřadů a úředníků a ušetřené finance na jejich provoz vyrovnají snížení daňového výnosu. Malý stát, nenáročný na obsluhu navíc bude motivovat lidi k aktivitě.

---

²⁵ myslí se fiskální politika vlády v r. 2006

Stát je odpovědný svým jednáním občanům. Jeho úlohou je zajišťovat spravedlnost,

právo a pořádek pro všechny. Odměny a tresty musí být důsledně aplikovány tedy i na zaměstnance státu.

Jako již bylo řečeno, stát musí garantovat také, že v době, kdy bude člověku nejhůře, se o něj postará. Sociální jistoty v pojetí ODS ovšem nejsou tak rozsáhlé jako třeba u ČSSD. A navíc jsou vytvářeny jiným mechanismem. Zatímco ČSSD nebo KSČM chtějí kvalitu a dostupnost sociálních jistot zajistit hlavně regulací tohoto prostoru, otevírá ODS zajištění sociálních jistot prostor trhu a osobní odpovědnosti. V ideálním případě liberalistického pojetí by stát zajišťoval takové podmínky, aby odpovědnost za sociální jistoty převzali sami lidé – osobně i podnikatelsky. Vidět je to například na požadované reformě důchodového systému, na zdravotnictví.

5.2.1.6 Spravedlivý stát

Aby byla existence státu obhajitelná, musí být spravedlivý. Spravedlnost pro ODS znamená zajistit stejné podmínky pro všechny občany. Znamená to zrušení zvýhodňování i znevýhodňování jedné skupiny obyvatel nad druhou. Všechny veřejné finance je třeba narovnat - zavést rovné daně, rovnou státem garantovanou penzi, rovnou sociální dávku. Spolu s tím všem garantovat, že si mohou svobodně připlatit. Také vzhledem k samosprávě by stát měl být spravedlivější. To, co vyberou na daních, by měly obhospodařovat samy.

Rovnou sociální dávku, změněnou z podpory v nezaměstnanosti, dávky doplácené do životního minima a přídavků na děti na státem zaručený příjem, obhájuje ODS tím, že je spravedlivěji přerozděluje bohatství ve společnosti a motivuje k aktivitě a nespolečnosti se na sociální jistoty zaručené státem.

Spravedlivá společnost je taková, která není rozdělená umělými sociálními bariérami. Lidé jsou si tedy v základu rovni. Pro sociální vzestup nesmí být důležitý původ nebo momentální sociální postavení, ale aktivita, pracovitost a schopnosti. Stát musí poskytnout všem šanci na takový vzestup. Touha po vzdělání, píle, nasazení a činnost se musí vyplácet. Jakákoliv diskriminace je nepřijatelná. S tím ale nelze souhlasit v porovnání se zjednodušením zákoníku práce – pokud bude mít zaměstnavatel možnost rozvázat pracovní vztah bez udání důvodu, pak jakákoliv diskriminace bude možná.

5.2.1.7 Konzervativní ideje

Zatímco ekonomika je doménou liberalismu a sociální politika někde na pomezí, našli jsme v programu koncepty, které lze přiřadit spíše pod konzervativismus, přesto jej lze vysvětlit liberalismem

- národní hrdost – Skepticismus k integraci EU, snaha posílit pozici ČR a vymoci některé výjimky pro udržení konkurenceschopnosti trhu. Liberalismus by se neměl s pozitivními sankcemi smířovat, a to ani na mezinárodní úrovni. Proto nabízí možnost transformovat EU do podoby, kdy bude pouze garantem otevřeného mezinárodního trhu, kde se budou vazby mezi státy uskutečňovat kolem určitých zájmů, a to pouze ad hoc a dobrovolně.
- preference spíše tradičního modelu rodiny – Volební program explicitně nepodporuje ani nezavrhuje např. registrované partnerství. Lze se domnívat, že chladný přístup k tomuto tématu může znamenat spíše nedůvěru k němu. Z liberálního hlediska by měli tito lidé mít svobodu volby i pro takovou formu soužití.
- ochrana přírody pro současné a budoucí generace – V případě důsledného liberalismu by podle nás ochrana měla být vyprodukována tržními silami, jejichž fungování by muselo být samospasitelné i pro tuto oblast. Zvláště, když jsou přírodní zdroje důležitým faktorem pro rozvoj ekonomiky (dostatek energie je krví života moderní společnosti). ODS sama ochranu přírody relativizuje – nesmí být dogmatická, krajina musí sloužit všem lidem stejně, ekologie nesmí bránit rozvoji. Lze motivovat podnikatele k ochraně, ale ne např. znepřístupnit část lesa proto, že to ochranáři chtějí.
- trvání na zachování Ústavy – Ačkoliv všechny ostatní strany alespoň trochu podporují rozšíření přímé demokracie, ODS žádnou z možností v programu neuvádí. Vytvoření silného autoritativního státu bez účasti společnosti může být liberalismem obhajitelný, pokud jeho autorita bude upnuta na dohled nad dodržováním vztahů na trhu, ale nebude do něj zasahovat regulacemi.

5.2.2 KDU-ČSL: *Volte rozum / klidná síla*²⁶

V mnoha ohledech se volební program KDU-ČSL opravdu věnuje klasickým křesťansko-konzervativním hodnotám, jak je proklamováno ve stanovách strany. Podle našeho názoru je ne vždy důsledná. Nicméně lze souhlasit, že strana je konzervativně zaměřená.

5.2.2.1 Rodinná politika

Na první pohled zcela jednoznačně vyznívá rodinná politika lidovců – tradiční rodina (celek založený na manželském a rodičovském vztahu) je vyzdvihována a podporována celou řadou ekonomických nástrojů. Rodina ale nemá být závislá na státu, proto je snaha donutit rodinu k soběstačnosti. Podporu si zaslouží jen ty rodiny, jejichž členové projeví maximum úsilí o její zabezpečení²⁷.

Ačkoliv je ale v programu opěvována tradiční rodina jako nejpevnější svazek, přesto se lidovci nebrání tolerovat také jiné formy soužití. V argumentu, že každý má právo žít v takovém svazku, jaký si zvolí, lze pocítit nejen ohrožení tradičních i křesťanských hodnot. V křesťanství jakýkoliv jiný svazek mimo manželský je nepřijatelný. Stejně tak svoboda volby v tomto smyslu může vést až k degradaci základní hodnoty strany – tradiční rodiny.

Posilována je role matky a ženy, ale ne tím způsobem, že by byl kladen důraz na vyrovnání rodičovských a domácích povinností s otcem, ale zdůrazněním nutnosti více finančně i společensky ocenit její výchovnou a pečovatelskou úlohu. Zvýšení rodičovského příspěvku tak může na první pohled působit jako snaha ocenit práci matek stejně jako každou jinou práci, v důsledku to vede k posílení tradiční role matky – když žena v domácnosti dostane stejně, jako v zaměstnání, není motivována tuto pozici opustit. Nehledě na posilování „společenského ocenění“ této role a tedy i vyšším tlakem společnosti na to, aby matky s dětmi doma zůstávaly. A to i přes to, že lidovci chtějí

---

²⁶ <http://www.kdu.cz/default.asp?page=51&IDR=10149>, 16.2.2008

²⁷ Transformace příspěvků od státu od sociální podpory k daňovým opatřením – k jejich dosažení je třeba mít z čeho daně odečítat, tedy pracovat a rodinu živit.

zlepšit služby pro zaměstnané ženy. Tato úleva pak pomůže hlavně rodinám neplným, které podle KDU-ČSL zaslouží také pozornost, neboť jejich situace je těžká.

Jednoznačně konzervativně a křesťansky je zdůrazněna ochrana nenarozeného života (nesouhlas s potraty) a snaha nahradit rodinu dětem, které ji nemají (podpora náhradní rodinné péče). Podpora rodin je institucionálně podtržená snahou svěřit oblast rodinného života do rukou novému ministerstvu.

5.2.2.2 Solidarita je spravedlivá

Typicky křesťanským tématem je solidarita s těmi, kteří na tom jsou hůře než já. V konzervativní ideologii je podepřená autoritou.

KDU-ČSL solidaritu schvaluje – tu zcela dobrovolnou (veřejně prospěšné organizace) i povinnou (důchodový, sociální systém i zdravotnický systém). Povinnou solidaritu pojímá jako sociální zodpovědnost za rodiny, které vychovávají děti, tedy nositele tradice v budoucnosti, a za lidi, kteří i přes své nejlepší úsilí nežijí tak kvalitní život, jako ostatní.

Akcent na maximalizaci úsilí člověka je důležitý pro možnost využívat solidarity ostatních (aktivita při hledání práce, snaha uživit rodinu). Lidé nesnažící se jsou pojímáni jako paraziti na solidární společnosti, kteří zneužívají dobroty ostatních. Jako nejlepší sociální pomoc ze strany státu je vzdělávání a podpora vlastní zodpovědnosti, protože tím se preventivně zabrání snížení životního standardu a zároveň se posílí snaha lidí nebyť závislý na solidaritě jiných, pokud ještě je nějaká šance, jak to zvládnout sám.

Lidé si nejsou materiálně rovni. Majetek je považován za hodnotu, kterou je třeba ochránit, ale spolu s ním se pojí povinnost být sociálně zodpovědný za ty, kteří nemají tolik. Za předpokladu, že lidé solidarity nezneužívají, a tedy za předpokladu, že k využití solidarity se člověk uchyluje až v momentě, kdy ani vlastní úsilí nevede k zlepšení vlastní situace, je solidarita spravedlivá a omezení majetku jiných ve jménu společnosti jako celku obhajitelné.

Podmínka vlastního úsilí potvrzuje konzervativní představu lidí jako nerovných – KDU-ČSL nechce podporovat všechny plošně tak, aby nerovnosti byly vyrovnány. Svým způsobem meritokraticky odměňuje ty, kteří se snaží.

Otázka, jak se to slučuje se školným na vysokých školách, jsme již nastínili v úvodu kapitoly. Pokud je student pilný, poctivě studuje a snaží se udělat maximum

pro to, aby u toho i „přežil“, pak není důvod, proč nehradit náklady na vysokoškolské vzdělání z daní občanů. Pokud ale je možné, aby student byl schopen vystudovat zcela samostatně, bez podpory státu (stát zajistí podmínky, aby každý, bez ohledu na své postavení a možnosti mohl dostudovat bez újmy na zdraví nebo na životní úrovni), pak je obhajitelné školné i využití studijních spoření, dlouhodobých půjček apod. Stejně tak zdraví je podle KDU-ČSL nejen soukromou hodnotou, ale i společenským bohatstvím. Kombinovaný systém soukromého a veřejného financování, který školné a spoluúčast ve zdravotnictví nově zavádí, může být právě tím pragmatickým krokem hledání cesty, která bude fungovat efektivněji.

V programu je ostatně explicitně uvedeno, že soukromý zisk a vlastnictví je plně podporováno, ale samoučelné hromadění bohatství je odmítáno. Stát nemá utlačovat ty, které sledují svůj zájem, ale vytvářet podmínky, aby tento zájem vedl k růstu bohatství celé společnosti.

5.2.2.3 Morálka jako paranoia

Stát musí ochránit ty, kteří jsou slušní, tzn. řád dodržují, před těmi, kteří ne. Nenapravitelní lidé, kteří se nepodřídí požadavkům společnosti, je nutno definitivně „potrestat“. KDU-ČSL požaduje uložení výjimečného trestu pro recidivisty („tříkrát a dost“). Trestem pro takové pachatele je doživotní izolace od společnosti, což souhlasí s konzervativním pojetím člověka jako bytosti závislé na rodině a sociálních vztazích. Převychovat takového člověka je podle lidovců nemožné.

Dalším trestem prosazovaným lidovci, je zabavení majetku odsouzených za majetkové delikty, pokud neprokáže jeho legální nabytí. Lze tak usoudit, že majetek je hodnotou sám o sobě, a je nutné ho státem chránit.

Ovšem spíše než přísnými tresty chce KDU-ČSL působit na zachování řádu pomocí vědomí, že za každý přečin bude neodvratně následovat postih. To předpokládá důslednou práci policie, na kterou KDU-ČSL klade na její činnost velké požadavky. Její účinnost je zvyšována také přenesením větší pravomoci na kraje a obce, které budou bezpečnost na svých územích organizovat lépe než stát, protože jsou s prostředím obeznámeni. Dále je důraz kladen na zrychlení a zkvalitnění práce justice.

Koncepce předcházení kriminalitě může být až paranoidně postavená – s policií by totiž měli spolupracovat i občané – dobrovolně s tím, že budou vědět, že pomáhají k bezpečnosti pro všechny. Pocit, že je nutné se chovat podle řádu, jinak přijde trest,

může posilovat i snaha o „informovanost“ – prezentace policie na školách, rady lidem, jak se chovat při nebezpečí aj.

Dodržování řádu se vztahuje všechny, i na politiky - lidovci obhajují omezení politické imunity.

5.2.2.4 Národní tradice

Uchovávání tradičních hodnot, které jsme zdělili po předchozích generacích, je naší povinností. Obava z narušení a dezintergrace naší kultury kulturami jinými je u KDU-ČSL silně potlačena, přesto lze najít některé příklady toho, že národní kulturní poklad je třeba chránit. Rozdíl je přitom mezi ochranou kulturní a přírodního dědictví. V zájmu ochrany lze státem omezit právo na vlastnictví a na svobodné nakládání s majetkem, např. ochrana památek.

Globalizace je podle KDU-ČSL nutná. Národy a státy jsou na sobě závislé stejně jako jedinci na ostatních lidech. Spolupráci mezi národy je třeba podporovat. Kulturní dědictví je ale při tom třeba chránit pečlivěji před riziky cizích kultur. Ačkoliv lidovci požadují další integraci EU, přesto trvají na referendu pro přijetí nových členských zemí. Ačkoliv jsou otevření vůči cizincům, požadují od nich podřízení našemu řádu (platit daně, dodržovat společenská a kulturní pravidla).

Jediná výjimka jsou Romové, u nichž trvá na odstraňování kulturních bariér a oboustranné kulturní výměně. Spolu s tím sice dodává, že je třeba zachovat jedinečnost a svébytnost obou kultur. V tomto pojetí buď Romové nejsou bráni jako cizinci, nebo KDU-ČSL slevuje z nutnosti ochrany národní kultury.

V souvislosti s globalizující závislostí na ostatních a principech solidarity klade KDU-ČSL důraz na rozvojovou pomoc zemí s nízkým životním standardem. Problémy těchto zemí se nás totiž týkají také. V duchu konzervatismu chtějí soustředit pomoc těm, kterým již pomáhají, mají zkušenost a ví jak.

5.2.2.5 Ekologie jako ochrana dědictví přírodního charakteru

Povinnost chránit movité i nemovité kulturní dědictví se odráží nejen v ochraně kulturních památek, ale také v ochraně životního prostředí. Hodnota přírody je pro lidovce všelidská – lidstvo je zodpovědné za planetu, kterou obývají. Za prvé proto, že

jsou její součástí a se stavem životního prostředí jsou těsně existenciálně spojeni. Za druhé proto, že ji musejí uchovat pro příští generace.

Podporovány jsou tedy veškeré dobrovolné aktivity, např. nevládních organizací. Kromě toho musí stát motivovat lidi k šetrnějšímu přístupu k životnímu prostředí. Proto KDU-ČSL souhlasí s konceptem ekologické daně Strany zelených, proto akcentuje nutnost udržovat a revitalizovat krajinu a její funkce na úkor produkce.

5.2.2.6 Pragmatismus

Důvod, proč není v silách tohoto výzkumu zcela potvrdit nebo vyvrátit jednotnost ideologie v tomto politickém programu, je pragmatismus moderních konzervativců. Pokud budeme důsledně posuzovat ideální typ konzervativní ideologie tak, jak byl definován v kap. 4.5.2.2, pak všechny změny, které se mohou zdát ne-konzervativní, mohou být jen pragmatickým hledáním této střední cesty. Zda jsou změny právě tímto hledáním, nebo neliberální postupem, lze stanovit pouze v závislosti na předchozích hodnotách.

Příkladem mohou být kombinované systémy ve zdravotnictví nebo školství – mohou být jak hledáním vhodného modelu fungování vyrovnané ekonomiky bez konkrétního hodnotového cíle, ale i snahou o zavedení samoregulačních možností bránících plýtvání veřejných – se solidaritou poskytnutých - peněz.

Protože se však tento výzkum omezuje pouze na hodnoty obsažené ve volebním programu k Parlamentním volbám v roce 2006, nelze tyto závěry zodpovědně vynést. Proto se v porovnání ideologie věnujeme hodnotám, u kterých závěry alespoň částečně učinit lze (rodina, pevný řád, morálka) s vědomím, že ideologii jako celku v programu poznat tímto výzkumem nelze.

5.2.2.7 Neokonzervativismus v rouše pragmatismu

Je dost možné, že všechny pragmatické kroky, které lze z volebního programu vyčíst, mohou být indikátorem posuny ideologie strany k neokonzervativismu, který podporuje svobodu volby a rozvolnění ekonomiky. KDU-ČSL svobodu volby podporuje například tím, že nechává na člověku, jestli bude pracovat (a bude mít pak

přístup i k dalším možnostem státu) nebo zda bude část svých peněz šetřit na stáří v soukromých systémech. Stát může akorát člověka motivovat směrem, kterým se má ubírat (ukázat mu to „lepší“ řešení). V oblasti práce snížit daně i dávky v nezaměstnanosti, v penzijním připojištění nabídnout státní příspěvek.

Také trh stát nedrží v rukou pevně, ale snaží se narovnávat tržní prostředí v některých oblastech – např. na dopravním trhu při deregulaci nájemného. Například ale školství nelze nechat pracovat zcela na tržních principech (jako chce ODS).

5.2.3 SZ: Kvalita života²⁸

Strana zelených se ve svých stanovách hlásí k ekologické demokracii a v porovnání volebního programu s ideologií environmentalismu lze říci, že ideologii lze v hodnotách a cílech strany dobře rozpoznat.

Ekologie provází téměř celý volební program. Životní prostředí se stává nejzákladnější hodnotou, která prochází všemi oblastmi, od života každého z občanů, přes ekonomiku až po mezinárodní vztahy.

5.2.3.1 Regulace ve jménu přírody

Stát striktně reguluje počínání občanů ve prospěch životního prostředí (povinně zavádí kvóty na auta s alternativním pohonem) a omezuje svobodu volby (zákaz topení uhlím, používání fosfátových čisticích prostředků). Stát ale může zasahovat i pomocí zavedení dalších administrativních požadavků (zavedení krajinného plánu jako povinné součásti územního plánu).

Tam, kde svobodu už více omezovat nechce (radikálně odmítnout industrialismus se všemi jeho výdobytky – od znečišťující výroby až po využívání bílé elektroniky v domácnostech), požaduje kompenzaci. To je základem konceptu ekologické daně, která má vyrovnat tzv. environmentální spravedlnost. To znamená, že čím více člověk poškozuje životní prostředí, tím více má platit. Účinek to má podle zelených dvojí:

- motivuje to lidi k ekologičtějšímu přístupu
- přinese to peníze do státního rozpočtu.

Pokusme se nyní tyto dva účinky rozvést více.

---

²⁸ <http://www.zeleni.cz/getfile.php?id=86&cid=247>, 16.2.2008

5.2.3.1.1 Ekologičtí občané

Motivaci lidí k tomu, aby se chovali ekologicky, dodá stát prostřednictvím informací. Pokud totiž lidé mají povědomí o tom, co je prospěšné, předpokládají zelení, že se bude podle toho chovat. Informace stát předá výchovou ve školách i aktivním informováním veřejnosti. Kde se ale taková individuální racionalita bere, program explicitně nevysvětluje. Nevyvracuje ale předpoklad environmentální ideologie, že lidé jsou součástí přírody. Pokud by tomu tak bylo, mohlo by být „racionální“ jednání, jednání přirozeným, které vede k rovnováze celé planety.

Pokud jsou lidi takto motivováni úspěšně, hledají nové možnosti a v důsledku vedou k ekologizaci trhu (snaží se vyrovnat poptávku po nových produktech – např. biopotraviny) i vědy a výzkumu (tlak na vývoj alternativních možností). To by plně korespondovalo s názorem, že trh sám o sobě řešení nenajde a je třeba jej včasné aktivně pobídnout správným směrem.

V programu není ale vysvětleno, jak kde stát vezme informace, které pak předá dál. Zdá se, že koncepce je postavená na dogmatu, že někteří lidé jsou „ekologicky uvědomělí“, jiní nikoliv. Pak by ani nebylo třeba vysvětlovat legitimitu toho, že tito lidé mají lepší přístup než jiní.

5.2.3.1.2 Ekologické finance

Zakopaný pes se podle analýzy volebního programu skrývá v samotném jádru státního rozpočtu založeném zčásti na ekologické dani. Strana zelených totiž uvádí, že výnos z daně využije ke snížení zdanění práce při zachování fiskální neutrality. Co zde neseďí?

Ačkoliv je reforma zaváděna v zájmu environmentální rovnosti, jsou z ní vyjmuti sociálně slabí, jimž budou zvýšené náklady na ekologickou daň zpětně kompenzovány. V důsledku tedy neplatí všichni stejně za poškozování životního prostředí.

Zelení také explicitně uvádějí, že vybrané peníze budou použity k snížení jiných daní. Primárně tedy nejsou určeny k obnově nebo ochraně životního prostředí a účel jejich výběru může být tímto znevážen. Ovšem je třeba říci, že Strana zelených odmítá jakékoliv podnikatelské aktivity státu a řízení ekonomiky, kromě ekologické oblasti. Pouze v širších souvislostech tak lze obhájit, že peníze jsou využity k investicím do

budoucná, které budou díky přírodě nakloněným lidem použity pouze v souladu s ochranou přírodního prostředí. Není vyloučeno, že takto lze dosáhnout kýženého rovnovážného stavu planety.

Pak by volební program Strany zelených souhlasil i s tím, že v zájmu zachování planety je k vyřešení dlouhodobých problémů třeba krátkodobých obětí – např. zaplatit větší daň, pokud člověk jezdí v autě s velkými emisemi.

5.2.3.2 Všichni na jedné planetě

Jednotnost celé ideologie završuje souhlas s tím, že všichni žijeme na jedné planetě. Strana zelených si je vědoma toho, že globalizaci nelze uniknout. Tvrdí, že není jen hrozbou, ale i příležitostí.

Příležitostí v tom smyslu, že společný postup může být efektivní. Lidé jsou navzájem na sobě závislí a je dobré, ba i nutné v mnohých případech postupovat společně – např. bezpečnost již není záležitostí jen individuální nebo jen státní, ale kolektivní. Nebezpečí v globálním světě nelze čelit jen na individuální úrovni (integrace IZS v rámci celé EU).

Hrozbou v tom smyslu, že do „ekologické“ ekonomiky mohou zasahovat trhy ekonomik, které nejsou ekologicky smýšlející a mohou ji zaplavit levnými konkurenčními produkty. Hrozba ale není tak velká, pokud vezmeme v úvahu celou ideologii environmentalismu – uvědomělí občané hrozbu rozeznají, pokud budou mít dostatek informací. Stát tak může chránit přírodu nejen limity dovozu takových produktů, ale i poskytnutím informací.

V tomto ohledu se „držení“ informací jeví jako velice vlivný nástroj – v tomto případě jak pro uplatňování moci nad občany, tak pro možnost opravdu změnit chování lidí k přírodě. Proto je desinformace vážným prohřeškem proti pravidlům společnosti a ochrana spotřebitele je založena právě na informovanosti

A protože je chování planety cílem pro všechny lidi v pojetí environmentalismu, je postup státu pojímán jako jednání ve veřejném zájmu.

5.2.4 ČSSD: Jistoty a prosperita²⁹

Volební program ČSSD jednoznačně vychází ze dvou hlavních ideálů: trvajících prosperity a lidských práv. V praxi ale příliš velké změny neplánuje. Důvodem je to, před volbami, pro které je volební program sestaven, byla dosavadní strategie po dvě volební období úspěšnou.

5.2.4.1 Prosperita

Program je napsán v duchu vize pokračující prosperity. Prosperita je podmíněna trhem, který je regulován státem. Stát směřuje trh tak, aby se vyhnul selhání nebo zneužití trhu jeho aktéry. Poskytuje všem zúčastněným jistotu. Tím, kdo vytváří růst, je stát, který k němu připravuje podmínky. Smíšené hospodářství je místem, kde je prosperita produkována, znalosti a vzdělání jsou tahounem rozvoje. Tím, kdo tyto hodnoty nese, jsou lidé, kteří se tímto stávají nenahraditelným zdrojem pro stát směřující k prosperitě.

Ve snaze zajistit prosperitu tak stát nejen ochraňuje vztahy na trhu, ale také co nejvíce rozvíjí lidský potenciál, tzn. umožňuje přístup ke vzdělání a stará se o „přežití“ lidí, zjednodušuje vztahy na trhu tak, aby více lidí mohlo pracovat a podnikat, aj.

V souladu s tím ČSSD podporuje ve svém programu:

- **modernizaci vzdělávacího systému** – Cílem je motivovat lidi k maximalizaci svého potenciálu a zajistit přístup všem lidem bez ohledu na jejich společenské postavení. V tomto smyslu mají všichni stejné právo na vzdělání a je obhajitelné, aby každému bylo dopřáno nerovných východ k dosažení svého maxima. Stát tedy dohlíží na kompetentnost učitelů, ochranu vzdělání před komercializací, dostupnost vzdělání pro všechny – fyzickou i finanční.

---

²⁹ <http://www.cssd.cz/nas-program/volebni-program>, 16.2.2008

- **zvyšování počtu nositelů potenciálu** – Stát motivuje lidi k reprodukci a výchově dětí finanční podporou i vytvářením prorodinné atmosféry ve společnosti.
- **zajištění sociálního smíru a vyvážených vztahů** – Dohledem nad vztahy týkající se účasti na produkci rozvoje zamezuje stát možnosti rozpadu celé společnosti – nastavením vhodných podmínek pro vyrovnání vztahů mezi zaměstnancem-zaměstnavatelem, poskytovatelem-klientem či výrobcem-spotřebitelem. Vyváženost ale musí existovat také mezi státem a jeho „klienty“ – občany, kteří jsou státem regulováni. Moc musí být legitimizována, a to podle ČSSD tím, že stát pracuje ve veřejném zájmu lidí, kteří ho tvoří. Kruh se uzavírá a prosperita je tedy veřejným zájmem všech, kteří se na jejím budování podílejí, a sociální soudržnost je jedním z předpokladů jeho rozvoje.

5.2.4.2 Omezování trhu

Trh bez dohledu je trhem směřujícím k nespravedlnosti - rozděluje lidi na chudé a bohaté³⁰. Ekonomiku sociálně (i ekologicky) spravedlivou musí vést stát a dopady trhu zmírňovat. Důležité je to i na mezinárodním poli – nelze, aby státy byly ve vleku mezinárodních korporací. Proti negativním dopadům ekonomické globalizace lze bojovat jedině společně – proto ČSSD obhajuje další integraci EU.

Uplatňované regulace lze rozdělit na tři typy:

- přímé regulace trhu – ochrana hospodářské soutěže (př.), regulace monopolů, ochrana veřejného zájmu (př. ochrana spotřebitele, zákaz klamavé a zavádějící reklamy, regulace zdravotnictví), aj.
- nepřímé regulace trhu – regionální politika, daňová motivace a daňová politika vůbec aj.
- regulace dopadů trhu – přerozdělování

Naopak rozvíjení trhu je realizováno důrazem na export, PPP programy navazující spolupráci veřejného a soukromého sektoru na veřejných zakázkách, nasměrování peněz z fondů EU směrem k podnikatelům aj.

---

³⁰ Není myšleno bipolárně – trh rozděluje každému jinak, v důsledku toho lidé nezískávají z trhu rovných výsledků.

5.2.4.3 Spolupráce místo konkurence

Pro dosažení prosperity je podle sociálních demokratů lepší strategie spolupráce než konkurence. Spolupráci můžeme nalézt ve dvou rovinách:

- 1) spolupráce mezi občany
- 2) spolupráce občanů a státu.

Co se týče spolupráce občanů se státem, byla tato oblast popsána v kapitole Občanská společnost. Podpora rozvoje občanské společnosti je vítána ve formě přímé i zastupitelské demokracie. Posilovány jsou možnosti samosprávy, rozvoj neziskového sektoru, účast občanů na přímém rozhodování pomocí referend či přímé volby prezidenta a jiných orgánů, spolupráce soukromého a veřejného sektoru na veřejných zakázkách (tzv. PPP projekty).

Mnohem více je vidět spolupráce státu s občany. Na počátku je přesvědčení, že moc státu je legitimní tehdy, pokud plní svou úlohu, tedy jedná ve veřejném zájmu. Ve veřejném zájmu je, aby stát pracoval efektivně - ušetřil co nejvíce peněz plýtvaných fungováním státu, při zajištění požadovaného přerozdělování, rozdělovat podporu těm, kdo ji skutečně potřebují, pracoval rychle i kvalitně.

Legitimitu moci v očích sociálních demokratů zajišťuje hlavně veřejná kontrola umocněná zvýšením podílu občanských práv.

Efektivitu státu lze zlepšit např. těmito nástroji:

- rozvojem ICT – Rozvoj technologií umožňujících propojovat místa v reálném čase mají sloužit nejen k rozvoji obchodu, ale i k efektivnější a pohodlnější spolupráci úřadů s občany. Sociální rozměr ČSSD dodává podmínkou dostupnosti těchto technologií – finanční (zajistit dostupnost), místní (garantovat pokrytí jako u veřejnoprávních médií) i know-how (kurzy pro zvýšení počítačové gramotnosti).
- dostupnou justicí, kde se každý dovolá spravedlnosti. Podmínkou je rychlost a kvalita rozhodování soudců.
- omezením korupce
- zjednodušením daní a daňových přiznání

5.2.4.4 Lidská práva

Lidská práva jsou v podání sociální demokracie pojímána jako práva sociální – právo na přiměřené hmotné zajištění státem, právo na svobodnou volbu povolání, na práci a odměnu za ni, na sdružování, na ochranu zdraví, na vzdělání, aj.

Zajištění těchto práv je v kompetenci státu, a to pro všechny. Lidé se ale nerodí se stejnými podmínkami a pro někoho je dosažení těchto práv složitější, než pro ostatní. K zajišťování práv stát využívá solidarity.

5.2.4.4.1 Solidarita

Lidská solidarita je přirozená. Pokud jsou lidé neoddělitelnou součástí společnosti směřující k prosperitě, pak je možná snaha jakkoliv zabezpečit ekonomický růst i za cenu vlastních ztrát. Občané státu cítí sounáležitost s těmi, kdo jsou znevýhodněni životními podmínkami.

Předpokladem pro legitimitu občanské sounáležitosti je zajištění, aby solidarity nebylo zneužíváno. Stát posiluje odpovědnost všech, kdo solidarity využívají, a zároveň by měl zajistit maximální efektivitu systému, aby solidarita nepřišla nazmar.

S tím je spojen právě druhý hlavní cíl ČSSD: zajistit jistotu základních životních podmínek pro všechny. Podmínky pro život se tak stávají veřejnou věcí a jejich zajištění veřejným zájmem. Kroky podniknuté pro zajištění takových podmínek jsou pak legitimní.

Stát v zajišťování sociálních práv působí jako obrovský stroj, do kterého na jedné straně proudí peníze a na druhé straně se rozdělují k potřebným. Přerozdělování probíhá podle stanoveného vzorce. Základem socialistické koncepce je, aby přerozdělování probíhalo takovým způsobem, aby se podmínky na obou stranách vyrovnávaly. A to i za cenu omezení svobody části společnosti.

5.2.4.4.2 Svobodná vůle a individualismus

Do volebního programu ČSSD pronikají myšlenky, které podle našeho mínění nejsou původně ryze socialistické. Socialismus, pomineme-li občanské aktivity, pojímá člověka spíše jako pasivního, využívajícího výhod státu blahobytu, který se nemusí o

nic starat a za nic nebýt osobně zodpovědný (opět pomineme-li sociální zodpovědnost, jedná části lidstva za druhou).

V programu ČSSD je ale žádoucí, aby lidé měli možnost volby. Ne v takovém rozsahu jako u ODS, ale přesto. Chtějí společnost, kde budou lidé moci vzít osud do svých rukou a spolehnout se přitom na sociální jistoty zaručené státem. Podmiňují sociální stát tím, že nelze vychovat člověka k pasivní závislosti na sociální pomoci (na rozdíl od KSČM), ale investovat do člověka tak, aby si byl schopen pomoci sám.

Oblastí investic myslí ČSSD vzdělání. Pracovní trh oceňuje iniciativu, flexibilitu a samostatnost. Vzdělání by mělo naučit těmto schopnostem, aby člověk mohl získat lepší práci a tím méně pravděpodobně byl závislý na sociální pomoci. A také aby přibyl další, kdo bude odvádět vyšší daně do systému. Zapařovací stát by neměl být natolik autoritativní, aby omezovat prostor pro svobodnou volbu a bránil občanům převzít část odpovědnosti za vlastní osud. Chce na to jít cestou motivace a to i přes to, že je podpora v nezaměstnanosti u sociálně smýšlející strany vysoká a tedy nevede příliš k přijetí nové práce.

A vzdělání získává nový rozměr – je nositelem nerovností ve společnosti. Zatímco materiální nerovnost může stát ovlivnit, nerovnost postavení ve společnosti spojenou se vzděláním a v důsledku i prací, ovlivnit přímo nemůže. Moderní stát podle ČSSD tedy zmírňuje společenské rozdíly umožněním rovného přístupu ke vzdělání a motivací ke vzdělávání celoživotnímu a maximalizaci svého potenciálu a vyrovnáváním dopadů této nerovnosti přerozdělováním veřejných peněz. To je naprosto obhajitelné, protože při snaze o prosperitu společnosti hnané vpřed vzdělanostní společností je vzdělávání lidstva ve veřejném zájmu.

5.2.4.5 Konzervativistické vlivy

Ve volebním programu jsme dále identifikovali pasáže, které zapadají spíše do ideologie konzervativistické (v ideálním typu socialistické ideologie nejsou rozvíjeny).

- péče o kulturní dědictví jako o duchovní a materiální poklad, který bude předáván dalším generacím – návrh socialistického vysvětlení: vznikly kolektivním úsilím, a proto si zaslouží být uchovávány dále.

- rozvoj národní kultury, jazyka, podpora autorů a interpretů – návrh socialistického vysvětlení: národní kultura je „veřejným bohatstvím“, které nám bylo předáno výchovou. Pak ale patří všem a je třeba jej ochraňovat.
- právní řád pro bezpečné a předvídatelné prostředí – návrh socialistického vysvětlení:
- ochrana životního prostředí – návrh socialistického vysvětlení: majetek ve společném vlastnictví je využíván v zájmu všech, tedy v dlouhodobém zájmu lidstva³¹

---

³¹ viz pozn. pod čarou č. 14, str. 24

5.2.5 KSČM: S lidmi pro lidi³²

KSČM se definuje jako strana komunistická. V podmínkách demokracie není možné být stranou totalitní a ani z volebního programu nic takového nevyplývá. Naopak jsou demokracie a posilování občanské společnosti vřele podporovány. I sama strana se distancuje od totalitních předchůdců. Podle programu působí tedy spíše než komunistická jako strana vyhraněně socialistická.

Základní ideály v programu komunistů jsou zřejmé: podpořit zaměstnance a odbory, zachovat státní zdravotnictví a školství a přerozdělovat finance potřebným. Hlásí se otevřeně k reformě kapitalistického zřízení na socialismus a k převzetí správy země státem, zavázali se ovšem, že půjdou demokratickou cestou.

5.2.5.1 Člověk závislý

Program zdůrazňuje závislost občanů na sobě navzájem a na státu, který uspořádává vztahy mezi nimi – ideálem je plně solidární důchodový, zdravotnický i sociální systém. Konkrétními kroky jsou např. zamítnutí finanční podpory vlastního připojištění ke státem garantovanému důchodu (přání závislosti lidí na státem garantovaném systému je implicitně zřejmá) nebo odmítání privatizace nemocnic. Stejně tak ve školství – soukromé a církevní školy jsou považovány za marginální doplněk státních škol a ještě navíc jsou pod přísným státním dohledem.

Výčet oblastí, činností a zájmů, které jsou hodny podpory je mnoho – od včelaře až po vědce, od matek po důchodce. Od koho se bude přerozdělovat bohatství určené těmto lidem, explicitně řečeno není, vyplývá ale, že to budou ti, kdo jsou silní a ve většině³³.

Rozhodně nechce omezovat výdaje na sociální sféru, potenciál úspor veřejných financí je v odbourání byrokracie a posilováním funkčnosti a efektivity celého státního systému – např. zrušením nepotřebných institucí nebo sjednocením duplikujícího se územního členění státu.

---

³² <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=3783&item=35527>, 16.2.2008

³³ Opak slabých a menšin, jejichž ochranu KSČM slibuje.

5.2.5.2 Člověk formován výchovou

Zcela v souladu s ideálním typem levicové ideologie je pojetí výchovy v programu komunistů. Prevence kriminality je zaměřena na ochranu mládeže, kterou lze výchovou ovlivnit k menšímu páchání trestné činnosti. U kriminálků, kteří trestný čin spáchají, prosazuje KSČM resocializaci. Důraz na prevenci i možnost převýchovy je doplněna snížením některých trestů a jejich posuzování soudem - méně závažné trestné činy řešit jiným způsobem než obžalobou, méně trestů odnětí svobody.

Také podpora rodiny a školy může mít svůj další výchovu vyzdvihující rozměr. Do svobody rodiny zasahovat KSČM nechce, ale škola je institucí, skrze kterou lze ovlivňovat výchovu lidí. Pod rouškou zodpovědnosti státu za obsah školství a jeho dostupnost se může skrývat nejen explicitně uvedený cíl rozvíjet zájmy a vlohy každého člověka a umožnit mu co nejlepší vstup do života, ale také ovlivňovat lidi např. k nekriminálnímu jednání. Pokud domyslíme tuto tezi do důsledku, může se zde skrývat jedno z nebezpečí možnosti revoluce k totalitnímu způsobu vlády.

Komunisté se však v programu zavazují k podpoře plurality názorů a jejich svobodného uplatňování. Jakýkoliv extremismus, který by potlačoval lidská práva, je třeba odmítnout. Definicí extremismu je ale třeba oddělit ty, kteří usilují o nápravu nedostatků systému a společnosti a jsou tím pádem partnery státu jednající ve veřejném zájmu.

5.2.5.3 Spolupráce místo konkurence

Spolupráce lidí jak mezi sebou, tak mezi jimi a státem je plně podporována. Občané by měli být aktivní i odpovědní za vlastní osud i za osud celé země. Cestou k posílení jejich aktivitě ve prospěch státu je partnerství státu a veřejných neziskových organizací a zvýšení podílu přímé demokracie. Ve velké míře jsou podporovány hlavně ty iniciativy lidí, které směřují ke kolektivitě – např. myslivci, družstevní bydlení a jiná občanská sdružení založená na neziskovém principu, které komunisté považují za spojence státu. Kromě možnosti volit přímo prezidenta nebo se účastnit referend nabízí koncepce KSČM ještě jedno unikátní řešení. Senát by se měl změnit v mezičlánek mezi obcemi a kraji a státem.

Spolupráce místo konkurence je důležitá také při nakládání s vlastnictvím státu. KSČM tvrdí, že nechce zpochybňovat nebo porušovat soukromá vlastnická práva a podnikání, požaduje ale, aby strategické podniky (např. v energetice zdroje surovin, velké elektrárny nebo vodní energetická soustava) byly ve vlastnictví státu. Stejně tak všem patří přírodní a kulturní bohatství, které ve veřejném zájmu má spravovat stát. To se projevuje například požadavkem zastavit restituční jednání s církvemi a zbytek ponechat v rukách státu, včetně katedrály sv. Víta.

5.2.5.4 Vyrovnat nespravedlnost

Bohatství je v důsledku kapitalismu rozděleno nerovnoměrně. Aniž by KSČM chtěla zpochybňovat soukromé vlastnictví jako takové, chce jej spravedlivěji rozdělit v rámci celé společnosti pomocí státem vyžadované solidarity. Konkrétními nástroji je pak progresivní zdanění, daň z luxusu, daň ze spekulativního kapitálu a či odvody za držení prázdných bytů aj.

Pod rouškou ochrany veřejného ekonomického zájmu bude probíhat regulace tržního hospodářství, ke kterému má KSČM velkou nedůvěru. Například o bydlení tvrdí, že je jednou z nejzákladnějších potřeb člověka, jejíž uspokojování je zájmem nejen soukromým, ale i veřejným, a nelze je ponechat živelnému působení trhu.

Na druhou stranu má silný stát zasahovat do ekonomiky i aktivně – ne regulacemi, ale investicemi, a to hlavně v oblastech, které se dotýkají kvality života celé společnosti – vystavět 50 000 bytů ročně, vytvářet nové pracovní příležitosti apod.

6. ZÁVĚR

6.1 Výsledky výzkumu

Po analýze všech volebních programů můžeme říci, že strany se mezi sebou mírou přiklání se k deklarovaným ideologiím liší.

U **ODS** se zdá, že na ekonomickém poli jednoznačně vítězí liberální ideologie. Ostatní, zvláště sociální témata se ale zmítají mezi konzervativismem a liberalismem. Pro typicky konzervativní hodnoty lze mnohdy najít i liberální vysvětlení. A i v samotném volebním programu jsou někdy k dosažení konzervativních hodnot používány typicky liberální strategie. Pokud ale odhlédneme od vztahu těchto dvou ideologií mezi sebou a podíváme se na volební program jako celek konzervativně-liberální, pak působí koherentně a uceleně. Strana je podle volebního programu konzervativně-liberální, s důrazem spíše na liberalismus.

KDU-ČSL hlásící se ke křesťanskému konzervativismu je strana moderně konzervativistická s důrazem na základní konzervativní hodnoty a s prvky liberálnějšího pojetí ekonomiky. Otázka pragmatismu jako části ideologie nám nedovolila posoudit program z hlediska jeho jednotnosti v některých otázkách jednotnost tohoto programu. Navrhli jsme také hypotézu o posunu ideologie strany směrem k neokonzervativismu. Tuto hypotézu nemůžeme našim výzkumem prokázat ani vyvrátit. Otevřený odkaz na křesťanské hodnoty není z volebního programu patrný.

Volební program **ČSSD** nepůsobil jako program vyhraněných socialistů, ale opravdu jako sociálních demokratů. Liberální a konzervativní prvky, které jsme v programu našli, lze začlenit do ucelené ideologie ČSSD.

Analýza programu **KSČM** ukázala, že strana sice souhlasí se všemi tezemi vyhraněného socialismu, v roztříštěném textu programu ale chybí spojovací nic, která by celý program svázala do jednoho celku – uvedená hesla působí spíše jako výkřiky do tmy z naučené knížky než snaha představit voliči ucelenou koncepci ideologie.

Volební program **SZ** hlásící se k ekologické demokracii jsme porovnali s environmentalismem. Ideologie je v programu jasně identifikovatelná a celá ideologie strany působí koherentně. Nabízí se otázka, jak posoudit témata neenvironmentální – např. sociální politiku. Pokud ale předpokládáme, že vše se děje za účelem zachování

rovnováhy na planetě a cílem je snaha o přežití, pak lze říci, že i tato témata lze do této ideologie vměstnat.

Zařazení strana na levo-pravou škálu odpovídá jejich ideologiím i předpokladu, který jsme si stanovili na počátku výzkumu. Zařadit SZ na levo-pravé škále podle naší analýzy volebních programů můžeme mezi ČSSD a KDU-ČSL. Jsou témata, kterými je SZ pravicovější (osobní odpovědnost, snížení odvodů pojistného) a kterými je levicovější (nárůst spotřebních daní, omezení možnosti asignace výtěžků z loterie, zákaz topení uhlím, posilování občanské společnosti, regulace trhu ve prospěch životního prostředí). Obecně jsme dospěli k názoru, že SZ je středová strana vychylující se k oběma pólům podle konkrétní oblasti a s cílem ochrany životního prostředí.

Podobně můžeme tedy na L-P škálu umístit politické strany současné:

6.2 Zamyšlení nad závěry

Z našeho výzkumu nelze dělat závěry o konkrétní práci politiků. Prokázání, že strany své volební programy mají vystavěné na konkrétních ucelených ideologiích, vede ale k dalším otevřeným otázkám. Pokud se obecně má za to, že volební programy jsou pouhou hláskou a jejich ideály končí v propasti dějin v momentě, kdy se jedná o sestavení nové vlády, pak by stálo za to zjistit, jak jsou ideologie ve volebních programech svázané s další prací politiků, např.:

- zkoumání vývoje ideologie v politických programech během určitého časového období
- porovnání ideologií v programech sestavených pro různé příležitosti (např. programu k parlamentním a ke komunálním volbám)
- porovnáním ideologie ve volebním programu se zbytkem volební kampaně
- porovnáním ideologie s výroky politiků v médiích
- porovnáním ideologie s ústupky při sestavování vlády
- porovnáváním ideologie vzhledem k celkové činnosti strany po celé volební období (hlasování, návrhy zákonů, účast na veřejných akcích, komunikace s médii a s veřejností obecně apod.).

Nejdůležitějšími otázkami ale zůstávají: Jsou s deklarovanou ideologií ztotožnění všichni politici dané strany nebo je to jen prvoplánová návnada na voliče? Rozhodují se voliči podle ucelené ideologie daných stran, nebo je zajímaví konkrétní body? Může se také stát, že ideologie už jsou pouze vodítkem pro autory volebních programů, aby na nějakou kapitolu nezapomněli.

Poslední zastavení chceme udělat u samotných volebních programů jako celků. ODS svůj program nazvala Společně pro lepší život. Kolektivní úsilí o dosažení štěstí není zrovna silnou stránkou volebního programu. Je to úsilí jednotlivců bojujících sami za sebe a za to, aby se v budoucnu možná měli lépe. Volebnímu

programu strany tolik si zakládající na osobních svobodách by možná více slušel nějaký ryze liberální název.

KDU-ČSL zvolila pro svůj program název Volte rozum / klidná síla. A zdá se, že vhodně, vzhledem k jeho obsahu. Pokud rozumného člověka z textu programu opravdu dýchá.

Strana zelených představila program s názvem Kvalita života. Je otázkou, nakolik je tento obecně zvolený, ne příliš odhalující název, spojen s tématem životního prostředí a jeho ochrany, který se vine téměř všemi kapitolami. Název neuškodí ani nesdělí.

ČSSD přišla s Jistotami a prosperitou. Touha po prosperující společnosti, jejíž členové budou žít v jistotě, je opravdu v programu identifikovatelná.

KSČM svůj program nazvala S lidmi pro lidi. Rozvíjení občanské společnosti a přerozdělování státem těm, kteří to potřebují, také s tímto titulkem korespondují.

6.3 Osobní zamyšlení nad politickými programy

Politická hantýrka a zkušení mistři slova dokážou volební program natolik zakódovat, že se krásně čte, ale podstata uniká. Nejednou se stane, že druhou část věty, skrytou v myslích politiků, rozluštíte jen velmi těžce. A těžko říci, kolik voličů louská volební programy opravdu slovo od slova. Ono jen přečíst pět základních volebních programů, tedy něco kolem 100 000 slov, pár hodin zabere. A napínavá knížka to rozhodně není.

Přesto se zdá, že až na KSČM si strany daly velkou práci na tom, aby programy vypadaly vskutku lákavě, minimálně jejich obsah. Proč KSČM svůj předvolební domácí úkol odbyla, můžeme jen odhadovat – třeba spoléhá na stálou voličskou základnu, která ani program číst nepotřebuje, tak nač plýtvat čas.

Pokud bych měla říci, co mě osobně výzkum přinesl, byla by to kromě přehledu o slibech politických stran, a v daný okamžik tedy zodpovědné volby, musela bych přiznat, že úsměv nad tím, co jsou politici všechno schopni udělat, a rozhořčení nad tím, že sliby dané před volbami jsou někdy jen prvoplánové a volič se musí smířit s tím, že politici jej vždycky budou tahat za nos.

Anotace:

Příjmení a jméno autora: Michaela Smutná

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie a andragogiky Filozofické fakulty

Název diplomové práce: Ideologické orientace českých parlamentních politických stran

Vedoucí diplomové práce: PhDr. František Znebežánek, Ph.D.

Počet znaků: 108 550

Počet příloh: 3

Počet titulu použité literatury: 13

Klíčová slova: ideologie, politická strana, volby, volební program, politika, hodnoty, cíle, ideály

Charakteristika: Práce zjišťuje, zda ve volebních programech současných politických stran lze najít ucelené ideologie a zda tyto ideologie souhlasí s tím, co politické strany propagují ve svém názvu jako své ideologické zaměření. Kvalitativní analýza ukázala, že ideologie ve volebních programech rozpoznat lze a že u většiny případů lze všechny výroky v těchto programech pod ideologii té dané strany zahrnout.

Literatura:

- BAUER, Jiří. *Ideologie, hodnoty a politika*. 1. vyd. Praha: VŠE, 1991. ISBN 80-7079-026-1.
- BOBBIO, Norberto. *Pravice a levice: důvod a smysl rozdělení politické scény*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-012-8.
- FIALA, Petr – STRMISKA, Maxmilián. *Teorie politických stran*. 1. vyd. Brno: Barrister a Principal, 1998. ISBN 80-85947-31-5.
- HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85865-10-6.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- JANDA, Kenneth. *The Challenge of Democracy*. 2nd ed. Boston : Houghton Mifflin, 1989. ISBN: 0-395-43292-8.
- JOCH, Roman. *Levice a pravice : tři pojednání*. 1. vyd. Praha : Občanský institut, 1996.
- MANNHEIM, Karl. *Ideologie a utopie*. 1. vyd Bratislava: Archa, 1991. ISBN 80-7115-022-3.
- MARX, Karl., *Německá ideologie*. K. Marx, B. Engels. 1., autoris. vyd. Praha: Svoboda, 1952.
- MATĚJŮ, Petr – VLACHOVÁ, Klára. *Nerovnost, spravedlnost, politika*. 1 vyd Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-82-6.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza politických systémů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-628-4.
- ŠARADÍN, Pavel. *Historické proměny pojmu ideologie*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-94-1.

Velký sociologický slovník. redakční rada: vedoucí: Miloslav Petrušek. Vyd. 1.
Praha: Karolinum, 1996. ISBN: 80-7184-164-1.

Zkratky:

ČD – České dráhy

ČSSD - Česká strana sociálně demokratická

doc – document - typ textového formátu

EU – Evropská unie

ICT - Information and Communications Technology – informační a komunikační technologie

IZS – integrovaný záchranný systém

KDU-ČSL - Křesťanská a demokratická unie - čs. strana lidová

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

MHD – Městská hromadná doprava

NATO - North Atlantic Treaty Organisation, Organizace Severoatlantické smlouvy

ODS – Občanská demokratická strana

osa L-P – osa levo-pravá

OSN – Organizace spojených národů

OZE – obnovitelné zdroje energie

pdf - Portable Document Format – typ textového formátu

RB OSN – Rada bezpečnosti OSN

rtf - Rich Text Format - typ textového formátu

SZ – Strana zelených